

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z DĚJIN FARMACIE

**přednesených na odborných
sympoziích v roce 2008 a 2009**

**Sekce dějin farmacie
České farmaceutické společnosti ČLS JEP**

Praha 2009

Sborník obsahuje příspěvky přednesené na sympoziích, organizovaných Sekcí dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP v roce 2008 a 2009. Ve sborníku nejsou obsaženy příspěvky, které do uzávěrky termínu nebyly autory dodány. Příspěvky neprošly jazykovou korekturou.

Editori sborníku:

*PharmDr. Tünde Ambrus, Ústav aplikované farmacie FaF VFU Brno
PharmDr. Martina Lisá, Ph.D., Nemocniční lékárna VFN Praha*

Sekce dějin farmacie
České farmaceutické společnosti ČLS JEP
Praha 2009

ISBN 978-80-7305-084-9

OBSAH

Pracovní den z historie farmacie a veterinární medicíny	5
<i>Oslavy životního jubilea nestorů české farmacie</i>	
Brno, 27. 2. 2008	
Brauner, P.: Doc. RNDr. PhMr. Josef Malý, CSc. osmdesátníkem	6
Drábek, P.: K životnímu jubileu Doc. RNDr. PhMr. Václava Ruska, CSc.	8
Kolář, J., Král, K.: Prof. RNDr. PhMr. Vladimír Smečka, CSc. osmdesátiletý	10
Květina, J.: K osmdesátinám profesora Jana Solicha	12
Hrabálek, A.: Pozdrav oslavencům	15
Malý, J., Rusek, V.: Vzpomínka na profesora Milana Chalabalu (1928–2003)	17
XLVII. sympozium z dějin farmacie a veterinární medicíny	19
<i>Historie a současnost vojenské farmacie a veterinární medicíny</i>	
<i>(u příležitosti 90. výročí založení Veterinární a farmaceutické univerzity Brno)</i>	
Brno, 14. 11. 2008	
Ambrus, T.: Dr. Christian Paecken ml. a Ruský lékopis	20
Dohnal, F.: 50 let vzniku Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu	
J. E. Purkyně v Hradci Králové a vojenská farmacie	21
Jagoš, P.: Generál Vladimír Chládek a čs. vojenská veterinární medicína	25
Jakeš, L.: Role lékárníka v rámci polní nemocnice	29
Král, K.: Metodologie dějin vojenské farmacie	31
Nováček, L.: Aleš Sekera – zakladatel ucelené teorie syntézy léčiv	34
Nováček, L.: Lékárníci v boji na vysokých školách	36
Pavlas, M., Němeček, L., Brauner, P., Buchalová, K.: Prof. MVDr. František Jurný a brněnská veterinární chirurgie	37
Pawel, O.: Veterinární služba československé armády	39
Šindlář, J.: Postgraduální vzdělávání vojenských veterinárních lékařů za předmnichovské ČSR	42
Vostatek, M.: Vojenské lékárny v době 1. světové války	45
Vranová, V.: Druvet – Družstvo zvěrolékařů	46
XLVIII. sympozium z dějin farmacie a veterinární medicíny	49
<i>Význačná farmaceutická a veterinární literatura u nás i ve světě</i>	
Praha, 4. 3. 2009	
Ambrus, T.: Prameny k dějinám lékáren milosrdných bratří	50
Drábek, P.: Herbář Jana Černého a jeho ohlasy	51
Harnach, R.: Zvěroléčitelská a zvěrolékařská publicistika v minulých stoletích v Českých zemích	53

Pracovní den z historie farmacie a veterinární medicíny

Oslavy životního jubilea nestorů české farmacie

Doc. RNDr. PhMr. JOSEF MALÝ, CSc. OSMDESÁTNIKEM

Brauner, P.

Jakkoliv po nedávno proběhlé volbě pana prezidenta a vystoupení jednoho ze senátorů nebude používání latinských citátů a mouder oblíbenou řečnickou vsuvkou, dovoluji si zahájit mé exposé věnované jednomu ze čtveřice oslavenců právě výrokiem Ciceronovým: *APEX EST AUTEM SENECTUTIS AUCTORITAS* – korunou stáří je vážnost.

A tak mi dovoluji v následujících větách připomenout, kterak si vážíme vykonaného panem docentem Malým, který, jak vtipně napsal prof. Chalabala, odborně pochází z „melicharovské líhně“.

Doc. RNDr. PhMr. Josef Malý, CSc. se narodil 19. srpna 1928 v Brně a Brno ho na celý život připoutalo. Zde absolvoval reálné gymnázium v roce 1947, dvouletou lékárenskou praxi zakončenou tirocinnou zkouškou a vystudoval zde i farmacii. Lékárenskou praxi vykonal v tehdy slavné lékárně „Nový život“ na Josefské ulici, která byla známá výrobou domácích specialit, přípravku Visorit, který dlouho přetrvával ve výrobním programu Spofy a tablet, sirupu a karamel Thean na léčení chorob z nachlazení.

Po promoci na PhMr. (1951) nastoupil jako asistent na vznikající Ústav galenické farmacie budoucí brněnské farmaceutické fakulty. Protože pokračovat ve studiu za účelem získání doktorátu přírodních věd, co bylo u asistentů farmaceutického studia obvyklé, se už nedalo, zapsal se tehdy už na reformované čtyřleté farmaceutické studium, aby se jeho vzdělání vyrovnalo vzdělání studentů, které jako asistent učil.

Do roku 1960, tedy do zrušení brněnské fakulty, působil na Katedře galenické farmacie založené v roce 1952, v jejímž čele stál doc. RNDr. PhMr. Miloš Melichar. Vedl praktická cvičení i provozní praxi studentů a získával první zkušenosti při vědecké práci a publikační činnosti.

Na celostátní fakultu do Bratislavy přichází Josef Malý s vědeckou hodností kandidáta věd a dále se formuje jako vysokoškolský učitel. V roce 1965 se úspěšně habilitoval a na fakultě působil ve všech oblastech činností příslušejících docentovi. Založil Technologické dny, kterých tradice se v Bratislavě udržuje dodnes a kterých příklad později vedl k vzniku podobného symposia i na fakultě hradecké.

Konec celostátní fakulty v Bratislavě a založení nové fakulty v Hradci Králové donutil učitele, kteří přešli v roce 1960 z Brna do Bratislavy, rozhodovat se co dál. Vazba na Brno ovlivnila rozhodování doc. Malého. Nezůstal v Bratislavě, kam celých deset let dojížděl, ale nepřešel ani do Hradce Králové. Zůstal v Brně a od roku 1970 začal pracovat jako učitel odborných farmaceutických předmětů (příprava léků a zdravotnické potřeby) na Střední zdravotnické škole v Brně na Lipové ulici č. 16. Příprava farmaceutických laborantů na této škole měla a má vysokou úroveň, k čemu svým dílem přispěl i náš jubilant. Na střední zdravotnické škole působil určitý čas ve funkci vedoucího odboru, vedoucího provozní praxe a vedoucího laboratoří. I když v roce 1991 odešel do důchodu, na škole ve zkráceném úvazku působil i nadále.

Odborná, vědecká a publikační činnost doc. Malého je rozsáhlá, my se však omezíme na nejvýznamnější údaje. V čase působení na fakultě se spolupodílel na vydávání fakulturního sborníku, byl členem komisí pro obhajoby kandidátských disertačních prací, rigorózních komisí a řešitelem úloh resortního a státního plánu výzkumu a spolupracoval na vydání ČSL 3. Vypracoval také technologické zprávy pro některé podniky, např. pro Lachemu (Brno) a Výzkumný ústav automatizace a mechanizace (Nové Město nad Váhom).

Publikoval v našich i v zahraničních odborných časopisech (*Deutsche Apotheker Zeitung*, *Pharmazeutische Industrie*, *PTA heute*, *APV Informationsdienst* aj.). O jeho píli svědčí, že je autorem a spoluautorem 66 původních prací a krátkých sdělení, 48 souborných referátů, 35 odborných článků, 108 zpráv, 535 recenzí knih převážně zahraniční provenience. Velmi rozsáhlou činností jsou excerpta za zahraničních časopisů pro Farmaceutický obzor a

pro Referátový výběr z lékárenství. Celkem jich vypracoval více jak 2 500. Excerptní činnost vyústila v pravidelně uveřejňované a ve své době v Evropě unikátní přehledy o pokrocích v technologii léků, které se publikovaly v našich i německých časopisech a paralelu měly jen v USA.

Dále je třeba vzpomenout spoluautorství na 6 knihách a 18 skriptech, vědecké přednášky, kterých proslovil na 77 a přednášky pro další vzdělávání a farmaceutické společnosti a spolky i pracovníky lékařských služeb, kterých bylo 126.

Docent Malý je vysoce kvalifikovaným odborníkem v oblasti farmaceutické technologie, specializoval se na výzkum kusových léků, problematiku stability, nové pomocné látky a technologie a interakce infuzních směsí.

Jubilant vykonal kus záslužné práce při výchově farmaceutů a farmaceutických laborantů. Nejen ti, kterým byl moudrým učitelem, si ho právem váží.

Z pozice přednosta Ústavu cizích jazyků a dějin veterinárního lékařství jsem potěšen, že pan docent se stal členem Klubu dějin veterinární medicíny a farmacie a pravidelně se zúčastňuje všech akcí, které klub připravuje.

Osobně jsem se s panem docentem poprvé setkal před mnoha lety náhodně na výstavě Pragomedica. Už tehdy mě zaujal šíří svých znalostí a při dalších setkáních jsem musel obdivovat jeho vědomosti zejména z oblasti zdravotnického materiálu, jež se staly mj. základem učebního textu pro posluchače brněnské FaF.

Určitě nejsem ten, kterému náleží právo vyjadřovat se k dílu pana docenta a hodnotit jeho dosavadní životní pouť, jak to učinil již v úvodu citovaný prof. Chalabala u příležitosti jeho 65. narozenin a z jehož podkladů jsem čerpal. Jsem však velice rád, že mi bylo dopřáno té cti a na tomto slavnostním shromáždění k oslavám životních jubileí nestorů české farmacie promluvit právě k osobě pana docenta. Jestliže jsem zahájil citátem Ciceronovým, dovoluji mi, abych i jeho výrokem tento příspěvek zakončil: *MENS ENIM ET RATIO ET CONSILIUM IN SENIBUS EST* – úsudek, rozvahu a radu lze nalézt u starců. Ačkoliv slovo stařec možná nezní mnohým lichotivě, je to přeci jen podle Horatia velebitel zašlých dob. Dovolte mi, abych i takto viděl pana docenta Malého. Věřím, že v tomto nahlížení nebudu sám.

Rád bych zakončil přáním, aby ho při pevném zdraví doprovázel hřejivý pocit dobře vykonané práce a radosti ze svých blízkých.

VIVAT ET FLOREAT DOCENS, RERUM NATURALIUM DOCTOR, PHARMACIAE MAGISTER JOSEF MALÝ, CANDIDATUS SCIENTIARUM.

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU Doc. RNDr. PhMr. VÁCLAVA RUSKA, CSc.

Drábek, P.

Česká farmaceutická historiografie dosáhla v posledních padesáti letech mnoha úspěchů, jež jsou vysoko ceněny i v zahraničí. Patří k nim nejenom bohatá literární produkce a vybudování Českého farmaceutického muzea, ale také vznik historického povědomí a z něj vyplývající podpora ze strany farmaceutické veřejnosti i uznání, které se jí dostává od nezainteresovaných odborníků. Největší zásluhu na všech těchto úspěších má docent RNDr. PhMr. Václav Rusek, který v r. 1954 převzal vedení Ústavu dějin lékárenství na tehdejší Farmaceutické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Původně chtěl být technologem, ale jeho všestrannost jej zavedla do oboru, který byl v tu dobu neobsazen.

Náš oslavenec se narodil 25. února 1928 v Opavě-Komárově. Po maturitě na opavském gymnáziu (1947) absolvoval v tamní lékárně U sv. Kateřiny povinnou dvouletou praxi a v r. 1951 získal na brněnské Masarykově univerzitě titul magistra farmacie. Potom nastoupil jako asistent na katedru galenické farmacie, kterou vedl doc. RNDr. PhMr. Miloš Melichar (1909–1998). Zaměřil se původně na problematiku vířivé extrakce, a když v r. 1953 odešel z fakulty docent RNDr. PhMr. J. Hladík (1993–1975), převzal po něm v následujícím roce vedení Ústavu dějin lékárnictví. Přednášel dějiny farmacie a od r. 1959 také úvod do studia farmacie. V r. 1960 byla brněnská Farmaceutická fakulta sloučena s bratislavskou a tehdy přešel do Bratislavy na Univerzitu Komenského. Tam vypracoval kandidátskou disertační práci „Vývoj některých léků a jejich výrobních zařízení“ a v r. 1964 získal vědeckou hodnost kandidáta farmaceutických věd. Po vydání nového vysokoškolského zákona mu byl v r. 1968 udělen doktorát přírodovědy. V Bratislavě setrval do r. 1971, kdy přešel na nově zřízenou Farmaceutickou fakultu Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Na ní začal, tentokrát zcela od začátku, budovat při katedře organizace a řízení farmacie ústav dějin a při tom trpělivě prosazovat svoji disciplínu. Věnoval se plně výuce a vedení diplomových, rigorózních a doktorských prací. K tomu záhy přistoupila náročná příprava Českého farmaceutického muzea v objektu bývalého hospitálu v Kuksu.

Mnoho úsilí věnoval také organizaci historiografické činnosti v lékárenské službě. Pracoval ve vedení Sekce pro dějiny farmacie při Komisi pro dějiny přírodních, lékařských a technických věd ČSAV (a později v samostatné Čs. společnosti pro dějiny věd a techniky). Podílel se a stále se podílí na organizaci sympozií z dějin farmacie, jichž se do dneška konalo již čtyřicet šest a zároveň redigoval šest sborníků z těchto sympozií. Byl jedním z organizátorů sborů historiografů lékárenské služby, které působily v sedmdesátých a osmdesátých letech v některých krajích a okresech a pomáhal s jejich metodickým vedením. Toto hnutí se velmi zasloužilo o poznání a zpracování dějin lékárnictví v českých zemích. Od roku 1969, kdy v rámci České farmaceutické společnosti vznikla sekce dějin farmacie, vedl do r. 2000 s krátkou přestávkou v době normalizace tuto sekci. Ta zajišťovala nejenom pravidelné konání sympozií, ale také se podílela na mezinárodní spolupráci. V roce 1987 byl jmenován docentem pro obor organizace a řízení farmacie. V letech 1993–94 vedl na Farmaceutické fakultě UK v Hradci Králové Katedru sociální a klinické farmacie. Aby urychlil dokončení muzea v Kuksu, což byla finančně velice náročná akce, inicioval ve stejnou dobu založení Spolku pro vybudování českého farmaceutického muzea.

Docent Rusek je autorem nebo spoluautorem šedesáti čtyř původních prací, 134 souborných referátů a článků. Kromě toho je spoluautorem čtyřiceti čtyř monografií, učebnic a skript z historie, z farmaceutického provozu a technologie. Ve svých publikacích věnoval nejvíce pozornosti dějinám studia farmacie a to jak v nejstarších dobách, tak i v nedávné minulosti. Jako bývalý technolog obohatil dějiny farmacie zejména o vývoj galenické farmacie. Zabýval se též teorií farmacie a terminologií a také vytvářením definic základních farmaceutických pojmů. Mimo to zpracovával dějiny našich farmaceutických organizací (zejména České lékárnické společnosti) a řešil metodologické otázky. Na vědeckých

shromážděních přednesl 136 přednášek (z toho 12 v zahraničí) a na odborných shromážděních vystoupil aktivně více než stodvacetkrát. Opakovaně vystoupil též v rozhlase i v televizi. K tomu všemu je třeba vzpomenout ještě na jeho zásluhy o česká exlibris, když se podílel na vydání asi patnácti katalogů a na pořádání řady výstav v prostorách hradecké fakulty (tzv. Galerie na mostě). Mnoho péče věnoval a stále věnuje Českému farmaceutickému muzeu v Kuksu, které bylo pro veřejnost otevřeno v roce 1994.

Jeho úspěšná činnost byla záhy oceněna i v zahraničí. V roce 1956 se stal členem Mezinárodní společnosti pro dějiny farmacie a v letech 1967–81 byl členem jejího širšího předsednictva. V témže roce se též stal mimořádným a v r. 1971 řádným členem Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie. V r. 1971 byl též jmenován dopisujícím členem Deutsche Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie. Bylo mu uděleno několik zahraničních i tuzemských medailí, naposledy v r. 2007 z Katedry historie farmacie Madridské univerzity (Médaille Carmen Francés). V r. 1981 se stal čestným členem Československé farmaceutické společnosti a v r. 1997 čestným členem České lékárnické komory.

Jako uznávaný odborník se také zapojil do práce a bádání v mezinárodním měřítku. Několikrát reprezentoval českou farmacii na mezinárodních kongresech o dějinách farmacie, naposledy v září 2007 v Seville. Jeho zásluhou se konaly též dva takovéto kongresy v Praze v letech 1971 a 1991.

U svých studentů se maximálně snažil vypěstovat zájem o dějiny vlastního oboru. Za padesát let zadal a vedl 160 diplomových a 68 rigorózních a doktorských prací, jejichž témata zasahovala do všech oblastí dějin farmacie. I když dnes už studentům nepřednáší a omezuje se jen na publikace a na zdokonalování činnosti muzea, ochotně pomáhá alespoň radou všem zájemcům o dějiny farmacie, neboť je přesvědčen o tom, že správný odborník musí znát i dějiny svého oboru, aby dobře pochopil jeho vývoj a poučil se z chyb svých předchůdců.

Do dalších roků mu přejeme hodně zdraví a síly, aby ještě dlouho mohl zveřejňovat výsledky svého bádání a připomínat nám slavnou minulost naší farmacie.

Prof. RNDr. PhMr. VLADIMÍR SMEČKA, CSc. OSMDESÁTILETÝ

Kolář, J., Král, K.

Profesor Smečka se narodil 9. ledna 1928 v Brně. Po ukončení středoškolského studia v roce 1947 na klasickém gymnáziu v Brně (nyní Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše 14) se – poslušen přání a rady svého otce – rozhodl studovat farmacii. Tak jako všichni uchazeči o tento obor v jeho ročníku, musel ještě podle starého studijního systému po maturitě nejprve absolvovat dvouletou praxi v lékárně. Farmaceutickou profesní dráhu tak zahájil jako tzv. aspirant v lékárně U zlatého orla v Přerově. Zde se postupně pokouší vnikat do tajů farmacie, přesněji řečeno do jejího odvětví – lékárenství. Práci v lékárně si velice oblíbil, ať už to byla příprava tzv. magistraliter léků anebo styk s veřejností u lékárenské tary. Aspirantské období ukončil závěrečnou, tzv. tyrocinální zkouškou v roce 1949 u olomouckého grémia lékárníků s prospěchem „valde bene“, tedy velmi dobře.

Následovala další, nyní teoretická studia na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity (MU) v Brně, která zakončil v roce 1951 získáním titulu magistr farmacie, v dnes již v málo známé zkratce PhMr. Sám studium charakterizuje následovně: „Vzpomínám si, že studium na fakultě bylo pro mne určitým zklamáním, protože jsem zjistil, že o účincích léků se během studia nedovím prakticky vůbec nic.“ Životně významné však na fakultních studiích bylo setkání s kolegyní Ludmilou Bouskovou, a s kterou se v roce 1951 oženil.

V té době se formovalo čtyřleté reformované farmaceutické studium v rámci Lékařské fakulty MU a vznikla potřeba zřídit a personálně obsadit mimo jiné i Ústav galenické farmacie (ÚGF). Jakousi cestou osudu – okamžiků, kdy byl vždy ve správnou chvíli na správném místě, je v života běhu oslavence více – se ocitl mezi navrhovanými pracovníky pro tento ústav a tak se počínaje zářím 1951 stává asistentem jmenovaného ústavu spolu – ze současnosti nazíráno – „hvězdnými“ kolegy: PhMr. Milanem Chalabalou, RNDr. PhMr. Jaroslavem Králem, PhMr. Josefem Malým, PhMr. Milánem Přecechtělem, PhMr. Václavem Ruskem, PhMr. Janem Solichem, PhMr. Miroslavem Šandou a PhMr. Hubertem Žáčkem. V té době nemohl tušit, že se z podstatné části této skupiny později stanou významní představitelé československé farmacie. V roce 1950 bylo v Praze předčasně ukončeno reformované farmaceutické studium na Karlově univerzitě a početná skupina studentů farmacie odešla do Brna, aby zde své studium dokončila. Výše uvedená skupina asistentů ÚGF si po příchodu studentů z Prahy uvědomila, že bude nezbytné vyrovnat vlastní nereformované studium s obsahem studia reformovaného, a tak se stalo, že se hromadně přihlásili k vyrovnání vědomostí formou studia při zaměstnání. Toto dodatečně farmaceutické vzdělání ukončili v roce 1953 a získali titul PhMr.

Lze říci, že se počátky zájmu o lékárenství profesora Smečky nacházejí v lůně galenické farmacie. A tak po odkrytí roušky tohoto odvětví již v lékárně U zlatého orla v ní pokračuje a plně se jí oddává. Pedagogickou i výzkumnou činnost soustředil na lékové formy mastí a emulzí, přičemž je formován, zejména ve sféře odborného písemného projevu, svým učitelem doc. Milošem Melicharem, který velmi neúprosně tříbil a piloval jazykový projev svých svěřenců a dohlížel tak nejen na kvalitu obsahu. Do tohoto období spadá vydání velmi potřebné pomůcky pro lékárníky, která shrnovala fyzikálně chemická data a technologické pokyny. Spoluautorsky se podílel na vydání prvního dílu knihy „Tabulky pro lékárníky“ (1958). Ta se dočkala značného úspěchu v lékárenském terénu, což zase bylo stimulem k vydání druhého dílu (1963). Oba díly jsou – byť nyní už jen sporadicky – používány v terénu dodnes.

V letech 1958 až 1960 potom vychází ve farmaceutickém odborném tisku série původních prací V. Smečky na téma „Výstavba a vnitřní zařízení lékáren“, soubor šesti na sebe navazujících časopiseckých publikací, krátce nato oceněný cenou České farmaceutické společnosti J. E. Purkyně. Obsah těchto sdělení se potom v roce 1960 objevil v rozšířeném znění v knižní podobě pod stejným názvem.

V roce 1960 získává po obhájení disertace titul „kandidát farmaceutických věd“ (CSc.). Po zrušení fakulty v Brně odchází na Farmaceutickou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě, kde krátce nato, v roce 1963 habilitoval. V témže roce je jmenován do funkce proděkana fakulty pro dálkové studium. V roce 1966 získává titul RNDr., atestaci I. stupně (1962) a atestaci II. stupně (1965), obě z lékárenství. Je to na významné události patrně profesně nejbohatší rok života.

Začíná se období dlouhodobého působení doc. Smečky v zahraničí (Chartúm v Súdánu) a období cest do zahraničí. V roce 1970 doc. Smečka přebírá po doc. Solichovi vedení detašovaného pracoviště hradecké farmaceutické fakulty při Fakultní lékárně na Orlí ulici v Brně. Následovalo 20 let působení v této lékárně, 20 let naplněných řadou zajímavých aktivit. Jejich vyústěním je získání profesorského titulu z oboru lékárenství (1992) na Farmaceutické fakultě UK v Bratislavě a jeho zvolení za děkana na znovuzřízené Farmaceutické fakultě nynější Veterinární a farmaceutické univerzity Brno (1991).

Nelze zmínit všechny významné milníky – pobyty v USA, práci pro organizaci UNIDO při OSN v Zambii, setkání a spolupráce se zakladateli lékárenské péče (dr. J. Framm, dr. E. White) a další aktivity (neúnavný propagátor a realizátor myšlenky lékárenské péče, správné dispenzační praxe), úspěchy (opětovné zřízení studia farmacie v Brně, zřízení fakultní lékárny na Farmaceutické fakultě VFU Brno). Lásku k farmacii, lékárenství vyvolával, lépe stále vyvolává u svých žáků. Pokračovatelem v životní farmaceutické dráze se stal i jeden ze synů – PharmDr. Roman Smečka, kterou kultivuje ve své lékárně v Brně.

Přes úctyhodný věk je stále činný. Vždyť jeho zatím poslední publikace byla zveřejněna ještě v prosinci roku 2007 a v těchto dnech je vydáváno dvoudílné skriptum z lékárenství, na němž se významnou měrou spoluautorsky podílel. A nemálo prací je prozatím v rovině úvah a koncipování prvních verzí rukopisu. Přesto alespoň orientačně, bez nároku na vyčerpávající výčet: autorství nebo spoluautorství čtyř knižních titulů (zde nelze nezmínit vyhledávanou publikaci Rusek, V., Smečka, V.: České lékárny, 2000), 13 učebních textů, 93 původních prací, 83 odborných článků, dvou patentů a chráněných vzorů, tří zlepšovacích návrhů, 87 projektů lékáren, stovek přednášek prosloušených doma i v zahraničí, atd. Navíc je nositelem řady ocenění, čestným členem České lékárnické komory a jiných.

Na závěr drobnou osobní poznámku doc. Koláře: „jak jej (trochu) znám“. Práce profesora Smečky se vyznačují promyšleností, chápáním souvislostí. Jejich charakteristickým rysem je evidentní snaha o vystižení a exaktní vyjádření podstaty jevu. Proto úsilí měřit, kvantifikovat (i na základě empirie) některé z lékárenských činností, snaha zmocnit se a pojímat lékárenské činnosti vědecky. Jak jej ještě znám – vždy pečlivě upraveného zevnějšku, vybraných způsobů, vytříbeného slovníku, vždy připraveného k dialogu, trpělivého v naslouchání názorů druhých – chce se s jistou nadsázkou říci, jako posledního aristokrata lékárenství. A to lékárenství vycházejícího ze svých tradic a reflektujícího vše pozitivní z vývojových tendencí, tedy lékárenství majícího své poslání, ethos profese, lékárenství moderně pojatého (lékárenská péče, správná lékárenská praxe).

Jako Ariadnina nit, která pomohla Théseovi najít cestu z krétského labyrintu, se vine jeho vědecko-výzkumnou prací myšlenka a snaha ulehčit lékárníkovi práci a současně jej posunout na pomyslném odborně společenském žebříčku tam, kam svým vzděláním a každodenní prací beze sporu právem patří. Ad multos annos

LAUDATIO K OSMDESÁTINÁM PROFESORA JANA SOLICHA

Květina, J.

Lednové a únorové dny 2008 jsou příležitostí ke vzdání holdu čtyřem z nositelů původní brněnské galenické pochodně při jejich osmém životním deceniu (v abecedním pořadí: doc. Josefu Malému, doc. Václavu Ruskovi, prof. Vladimíru Smečkovi, prof. Janu Solichovi). Nejen že vyšli ze stejné školy, ale ve svých životopisech mají i ledacos dalšího společného.

Narodili se na Moravě, maturovali v roce 1947, patřili k posledním ročníkům absolventů, kteří prošli tehdy platnou předpromoční farmaceutickou přípravou, tj. dvouletou pomaturitní praxí v lékárně a po složení tiracionální zkoušky dvouletým farmaceutickým studiem na brněnské univerzitě. Magistry farmacie byli promováni v roce 1951. Volba dráhy vysokoškolských učitelů je vyprovokovala, aby si svou erudici rozšířili (podobně jako několik dalších jejich kolegů-vrstevníků) o předměty, které zavedla vysokoškolská farmaceutická reforma v roce 1948, jejíž podstatou bylo prodloužení studia na čtyřleté bez předchozí praxe. Druhý farmaceutický magisterský titul tak získali v roce 1953. Utvrdilo je to v nezlomném nadšení pro obor, ve kterém našli své profesionální celoživotní poslání, tj. pro farmacii v té nejryzejší formě. Všichni čtyři jsou i určitým personifikovaným dokladem složitostí, kterými se musela jejich generace prodírat na pozadí peripetií naší vysokoškolské farmacie v uplynulém půlstoletí, když řada profesorských, docentských a asistentských reprezentantů lékových sub-disciplin musela opakovaně převlékat univerzitní dres a putovat za svou vědou mezi Prahou, Brnem, Bratislavou, Hradcem Králové a eventuálně znovu Brnem. Jejich společným jmenovatelem je i to, že farmaceutická technologie se jim stala pouze průpravným odrazovým můstkem pro tvorbu vlastních specifických odborných vyžití podle toho, co jim sudičky (nebo spíš geny) daly do vínku a v čem cítili přirozené naplnění svých individualit. Po celá desetiletí je znovu a znovu vzájemně propojovaly snahy a úsilí o pozvednutí prestiže oboru jako celku tak, jak je motivovala jejich původní „alma mater“, brněnská farmaceutická fakult Masarykovy univerzity. Na „fóru historiků“ není snad na škodu znovu připomenout její význam jako první samostatné farmaceutické fakulty v česko-moravsko-slezském regionu. Přes svou nedlouhou existenci v padesátých letech minulého století se do vývoje farmaceutických oborů zapsala nejen tím, že jejím vznikem bylo ukončeno více jak stoleté přelévání erudiční přípravy tuzemských lékárníků mezi fakultami lékařskou, filozofickou či přírodovědeckou, ale i tím, že se stala určitým přelomem ve výukovém a výzkumném pojetí dvou tradičních farmaceutických disciplin, farmaceutické chemie a galeniky. Ve farmaceutické chemii šlo o iniciální pokusy v podchycování vztahů mezi chemickými strukturami léčiv a jejich biologickou účinností a v galenické farmacii o významnější využívání fyzikálně-chemických kritérií při tvorbě lékových forem. Mezi cílevědomými tvůrci těchto trendů měli nepomijitelné postavení bratří Melicharové: chemik doc. dr. Bohuslav (1906-1989) a galenik doc. dr. Miloš (1909-1998). Oba se dokázali obklopit skupinou entusiasticky laděných čerstvých farmaceutických absolventů, nadchli je pro nastartované snažení a vytvořili z nich apoštoly nových trendů nejen ve svých disciplínách ale i ve farmacii jako celku.

Pro slavnostní setkání s jubilujícími jsem byl vyzván, abych se pokusil o shrnutí „curricula“ **prof. RNDr. PhMr. Jana Solicha, CSc.**, se kterým jsem měl čest úzce spolupracovat více jak dvě desetiletí. Narodil se 11. února 1928 v Bohumíně, klasické gymnázium absolvoval v Ostravě a před-tiracionální lékárenskou aspiranturu ve vítkovické lékárně „U anděla“. Bezprostředně po své první magisterské promoci na brněnské fakultě v roce 1951 se stal asistentem v oddělení provozní praxe na tamní Katedře galenické farmacie. Byl tak od počátků svého učitelského působení na pozicích, které měly úzkou spojitost mezi vyučovanou materií a praktickými aplikacemi směrem k lékárenství. Po zrušení brněnské fakulty v roce 1960 přešel formálně jako odborný asistent na bratislavskou Katedru

farmaceutického provozu, působil však dále v Brně ve funkci vedoucího detašované fakultní lékárny. Ve stejném roce obhájil vědeckou kandidaturu a v roce 1964 se habilitoval. V obou případech na témata spojená s farmaceuticko-organizačními tematikami, konkrétně jednak s uplatněním farmaceutů ve zdravotnictví a jednak s aktualizovanými přípravami léků v lékárnách.

Jako funkcionář Československé farmaceutické společnosti se na jaře 1969 významně angažoval v prosazování a obnovení českého farmaceutického studia na západ od Karpat. Byl tak od počátku členem „stínového“ tříčlenného děkanského kolegia v etapě, kdy dozrávaly úvahy o vzniku fakulty v Hradci Králové. Záhy po jejím založení byl jmenován proděkanem pro vědu. V této funkci ho pak volbou potvrdila fakultní vědecká rada v roce 1970. Proděkanský post (ať již pro oblast fakultní výstavby nebo pro styky se zahraničím anebo s farmaceutickým terénem) zastával po dvě desetiletí. Má tak uznávané postavení mezi zásadními budovateli hradecké fakulty a v historii jejích iniciálních fází. Po ustavení dílčích fakultních pracovišť byl navíc postaven do čela Katedry organizace a řízení farmacie. Mohl tak „ad ovo“ a po dobu více jak dvou desetiletí (až do svého penzionování v roce 1993) aplikovat do pregraduální výuky mnohé ze svých bohatých zkušeností z lékárenství „prvé linie“. Své týmy a spolupracovníky dokázal nejen vést ale i spontánně motivovat na problematiku, které jim byly postupně - podle recentní společenské potřeby - k řešení předkládány. Dostávali se jak k dílčím otázkám farmaceutických organizačních mezičlánků, tak k problematikám celooborového společenského postavení, jak k principům etiky lékárnického povolání, tak k psychologickým aspektům ve zdravotnické dělbě práce a i k otázkám celopopulační farmakoepidemiologie. Ve farmaceutickém terénu se tak profesoru Solichovi dařilo vyprovokovat nejedno širší diskusní fórum a nadchnout nejednoho ze svých bližních pro prosazované trendy. Odezvy těchto polemik odeznívají dodnes mezi bratislavskými či královéhradeckými absolventy, kteří jeho neformální přístupy pamatují, zvláště pak mezi desítkami jeho diplomantů a doktorských disertantů. Díky příslovečné mnohostranné činnostnosti se Solichova didaktika neomezovala na „pouhou“ vysokoškolskou pedagogiku a na působení v postgraduálních kurzech, ale proslul i svými vystoupeními na nejrůznějších i nefarmaceutických fórech při popularizování proměnných směrů v lékových taktikách. Postupně pronikal do širších domén „nauky o zdravotnictví“ a stal se tak odborníkem i v některých z organizačních oblastí, které byly v minulostních tradicích ve výhradní kompetenci lékařů. Profesorem pro obor organizace a řízení zdravotnictví byl jmenován v roce 1979.

Exaktněji vypovídají o šíři a vývoji jeho aktivit bibliografické přehledy, tj. autorství vysokoškolských učebnic a skript (cca čtyři desítky, nejvýznamnější je jeho výsadní postavení v autorském kolektivu první československé učebnice „Lékařství“), popularizujících příruček a článků (přes dvě stovky), především však odborných statí, které vyšly z výzkumů jím vedených týmů („in extenso“ cca dvě stě publikací). Jejich akční radius jde od dokumentací ke galenickým lékopisným článkům přes normogramy spotřeby a potřeby léčiv, racionalizaci lékárenské péče v rámci „zdravotnického servisu“, farmaceutické profesiogramy a až k polemikám nad pre- a post-graduálním farmaceutickým vzděláváním. Doplňujícím výčtem jsou pak jeho aktivní účasti na nejrůznějších domácích a internacionálních symposiích a odborných konferencích (cca 200 sdělení), která mu vydobyla i mezinárodní uznání, včetně čestného doktorátu budapešťské Semmelweisovy univerzity.

Dlouhodobé místopředsednictví a předsednictví v Československé (později v České) farmaceutické společnosti ČLS J. E. Purkyně, členství v několika redakčních radách (Journal of Social Pharmacy, Československá Farmacie, Folia Pharmaceutica), v lékopisné komisi, v poradních orgánech ministerstva zdravotnictví, atd. mu vyneslo nejen neformální popularitu mezi lékárnickou veřejností ale i formálnější projevy ocenění (vysokoškolské medaile, čestná členství Farmaceutických společností – konkrétně nejméně české, slovenské, polské, maďarské, bulharské a v posledním desetiletí i České lékárnické komory).

Profesor Solich patří mezi ty farmaceutické vysokoškolské učitele, kteří se v celé své kariéře cítili být lékárníky a jako reprezentanti této nejfrekventnější farmaceutické funkce vždy jednali a jednají. Prosazoval tak a stále prosazuje jasné postavení lékárníka jako zdravotnického pracovníka, respektujícího etické kodexy svého profesionálního poslání. K nemalým zadostiučiněním jeho celoživotních snah zcela určitě patří i to, že jím založená rodinná farmaceutická tradice má své následovníky, jdoucí prozatím do třetí Solichovské generační posloupnosti.

Neunavitelné organizátorské nadání, angažování se v různorodých koncepčních pojetích a smysl pro mezilidskou solidaritu mu zůstalo i po tom, co předal univerzitní katedru svým nástupcům. Nesložil tak ruce do „důchodcovského“ klína, ba naopak. Nejenže zůstal věren kousku své farmacie (je neustále slyšen v Sekci sociální farmacie), ale přeladil se i na širší mezilidské vztahy, zvláště na málo řešené společenské postavení svých seniorských vrstevníků. Životní zkušenosti ze zdravotní a sociální politiky se mu tak daří uplatňovat především v „apolitickém“ hnutí „Svazu důchodců“. Byl mezi těmi, kteří se zasloužili o tvorbu této organizace od regionálních úrovní až po celorepublikový výbor, do jehož čela (v nesnadné funkci předsedy) byl zvolen v roce 2002.

Necht' mu elán ještě co nejdéle vydrží!

POZDRAV OSLAVENCŮM

Hrabálek, A.

Vážení páni profesoři, vážení páni docenti,

Je pro mne velikou ctí, že mám možnost vystoupit na tomto minisympoziu.

Když jsem v roce 1975 přišel do Hradce Králové studovat farmacii, byl jsem vyplašeným studentikem, pro kterého bylo všechno nové, a který měl, na rozdíl od prváků současných, obrovskou úctu nejen k učitelům fakulty, ale vlastně ke všemu, co patřilo k Univerzitě Karlově. Nevím, ale možná to bylo skutečně poprvé, co jsem se v životě potkal s docentem. Nejsem si jistý, jestli v roce 1975 byl na fakultě vůbec nějaký profesor.

Na jedné z prvních přednášek jsme se setkali s člověkem, který na nás působil neobyčejně přísně, mluvil pomalým, hlubokým a mně se zdálo, že drsným hlasem a přednášel nám o dějinách lékařství a farmacie. Teprve na třetí přednášce jsme pochopili, že i na Univerzitě Karlově je možné se při výuce zasmát a zdálo se, že tento náš objev zajistil lepší náladu také přednášejícímu. Zdálo se nám, že jsme od té doby lépe vycházeli. No a pak jsme pochopili, že ten přednášející je, snad to mohu v tomto prostředí říct, veliký srandista a člověk s velkým, i když poněkud specifickým, smyslem pro humor. Člověkem, který čekal daleko dřív naši pobavenou reakci na jeho suché vtípky, člověkem, kterému se okamžitě rozjasnily tváře a daleko lépe se mu přednášelo, když zjistil, že reagujeme normálně a že jsme snad taky trošku obdařeni smyslem pro humor. To byl, samozřejmě, pan doktor Rusek. Nezapomenu na svůj zápočet z úvodu do studia a dějin farmacie, kdy jsem na jeho otázku „kdy je optimální doba pro učení?“ odpověděl přesně podle skript, že dopoledne mezi 9.00 a 11.00 a odpoledne okolo 3. hodiny. Podle jeho reakce jsem zjistil, že jsem asi šlápl vedle, protože byl velmi pobaven mou naivitou a bezmeznou důvěrou v učebnice. Musím říct, že od té doby jsem informace z knih využíval daleko obezřetněji.

No, a pak přišlo dlouhé období, kdy jsem nikoho z jeho kamarádů ve škole nepotkával. Ve druhém ročníku, při studiu předmětu doc. Čeladníka jsme pochopili, že setkávání s dalšími dnešními jubilanty – prof. Smečkou a prof. Solichem - si musíme zasloužit. Ti sídlili buď v Brně, anebo na 8. patře. A nutno říci, že tam se každý nedostal. Měl jsem to štěstí, že jsem se přehoupl přes 2. a 3. ročník a o prázdninách jsem skončil právě na praxi v Brně. V lékárně na Orlí nás přivítal elegantní člověk, velmi dobře oblečený, se zlatými brýlemi na očích – pro mne typický lékárník, téměř filmový, prvorepublikový uhlazený magistr farmacie. Doc. Smečka. Provedl nás lékárnou a právem se chlubil neuvěřitelnými vymoženostmi – vnitřním televizním okruhem, dispenzačním boxem, receptem snímaným kamerou s hrozbou červeného světla při jakékoliv naší chybě ovládaným z tajuplného zákoutí. Byla to pro mne nádherná lékárna s nádherným vybavením, s velmi příjemným personálem skládajícím se z učitelů, lékárníků a laborantů, kteří byli ochotní a příjemní. V té době jsem si lékárnou zamiloval a nedovedl jsem si představit svou budoucnost nikde jinde, než právě ve voňavé, čisté lékárně. Při seminářích a přednáškách doc. Smečky jsme bývávali často překvapeni jeho přehledem a jeho znalostmi. Strávil tehdy nějakou dobu za Atlantikem a to bylo něco, co jsme si, v roce 1978, ani nedovedli představit. Hrůzou jsme se tehdy otřásali nad systémem drugstorů, o kterých nám vyprávěl, a říkali jsme si, jaká je to hrůza v té Americe, co všechno tam dokázali dopustit. Lékárna jako koutek v drogerii? Umíte si to vůbec představit?

Ve čtvrtém a v pátém ročníku jsme již měli předmět Organizace a řízení farmacie – v pátém vystřídan Farmaceutickými kybernetickými systémy – a tam jsme se setkali s dalším významným představitelem významné farmaceuticko-pedagogické generace – s doc. Solichem. Přednášel nám něco, co bych teď nazval teorií farmacie. Bylo vidět, že má značný přehled přes celý obor a vzbuzoval v nás obavy ze zkoušky, ze státní zkoušky, neboť jak jsme věděli od vyšších ročníků – nebude to žádná legrace, bude toho hodně a nikdo nám na té katedře nic zadarmo nedá. Lékařství, systém zdravotnictví v socialistickém

Československu, zákony toto všechno upravující a nad tím doc. Solich upozorňující nás na vzájemné souvislosti a záludnosti systému. Tedy zdravotnického.

A pak přišla státní zkouška. A seděli tam všichni tři vedle sebe. Člověk si třesoucí se rukou vytáhl otázky a čekal, kdy to přijde. A ono nic. Solich byl klidný a snažil se pomoci, Rusek dokonce „potichu a tajně“ napovídal a Smečka poslouchal a pokyvoval hlavou. Pohoda a konec studia. Tak jsme si to snad ani nepředstavovali. Celá naše studijní skupina prošla napoprvé.

Takže, pánové, děkuji vám za vše, co jste pro nás, pro studenty farmacie, a také pro naši farmacii, udělali. Dokázali jste nám představit náš obor jako něco, co je pochopitelné, krásné a chvílemi i zábavné. Dokonce jako něco, co jde v určitých případech i vypočítat. Zanechali jste na hradecké fakultě hlubokou stopu, dokázali jste do tajů farmacie zasvětit několik tisícovek lidí.

Dovolte mi, abych vám popřál k vašemu jubileu především hodně zdraví, svěžesti, humoru a spokojenosti. Přeju vám, ať do vašich zamilovaných a osudových apatyk chodíte jen ze zvědavosti, abyste viděli, jak se mění. Přeju vám, abyste při svých návštěvách mohli pozorovat, že se do lékáren vrací to, co jste vždy učili, že tam patří – zdravotnický duch, vzdělanost, ochota naslouchat a ochota poradit.

VZPOMÍNKA NA PROFESORA MILANA CHALABALU (1928–2003)

Malý, J., Rusek, V.

Při oslavě našeho životního jubilea musíme se zmínit ještě o jednom našem kolegovi, který se tohoto již nedožil. Profesor Milan Chalabala je příkladem osobnosti, která byla vždy v určité době na vhodném místě; spojil tak svoje organizační schopnosti a nadání a ty věnoval dalšímu rozvoji oblastí z farmaceutické technologie léků.

Společně se svými stejně starými, příp. i staršími kolegy byl součástí pracovního kolektivu učitelů Katedry galenické farmacie brněnské Farmaceutické fakulty pod vedením docenta Miloše Melichara. V roce 1951 zakončil dvouleté studium farmacie a stal se PhMr. na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Protože nastoupil jako asistent na Farmaceutickou fakultu, musel ještě dostudovat dva roky nového čtyřletého studia a v roce 1960 obhájil svou kandidátskou práci na brněnské fakultě.

Od roku 1960 přešel na celostátní Farmaceutickou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě, kde v roce 1961 byl jmenován zástupcem docenta a po dvou letech docentem pro obor galenická farmacie; profesorem toho oboru se stal již v roce 1968. Na bratislavské Farmaceutické fakultě v letech 1960–62 vykonával funkci pedagogického proděkana a později v letech 1964–66 byl zvolen děkanem Farmaceutické fakulty. Vedoucím Katedry galenické farmacie byl v období 1983 až 1998. Hodnost doktora věd obdržel na Karlově univerzitě v Praze v roce 1981. V letech 1970 až 1981 byl i externím vedoucím Katedry farmaceutické technologie na ILF-u v Praze.

Po dva roky (1962–63) pracoval jako učitel farmaceutické školy na Univerzitě v Havaně (Kuba) a v letech 1969–70 přednášel na Institutu aplikované chemie Univerzity v Erlangen (Německo).

Po vybudování nové české Farmaceutické fakulty v Hradci Králové (1969) spolupracoval se zdejší Katedrou galenické farmacie a po roce 1991 byl v úzkém kontaktu s Ústavem technologie léků na brněnské Farmaceutické fakultě Veterinární a farmaceutické univerzity. Prof. Chalabala byl i předsedou Slovenské farmaceutické společnosti (1990) a spolupracoval v Lékopisné komisi Ministerstva zdravotnictví ČSSR v Praze (1994). Oceněním jeho odborné práce bylo udělení čestného doktorátu Semmelweisovy univerzity v Budapešti (1994) a stejné vyznamenání na Veterinární a farmaceutické univerzitě Brno (1997).

Profesor Milan Chalabala se stal důstojným pokračovatelem svého učitele, docenta Miloše Melichara v rozsáhlé oblasti technologie lékových forem.

**XLVII. symposium z dějin farmacie
a veterinární medicíny**

*Historie a současnost vojenské farmacie
a veterinární medicíny*

DR. CHRISTIAN PAECKEN ML. A RUSKÝ LÉKOPIS

Ambrus, T.

Christian Paecken mladší patří mezi ty osoby, které úspěchů v profesním životě dosáhly daleko od svých rodných krajů. Narodil se v roce 1730 v Rožňavě (dnes Slovensko) v rodině župního lékaře dr. Christiana Paeckena staršího. Mladý Paecken vystudoval šestileté gymnázium v rodném městě, v letech 1748-1751 studoval medicínu a matematiku v Jeně, Halle a Wittenbergu. Svou doktorskou disertaci obhájil v roce 1751 na univerzitě ve Wittenbergu a získal diplom lékaře. Poté se vrátil do Rožňavy a jako 22letý se stal župním fyzikem. V roce 1755 opustil Rožňavu, odjel do Ruska a již v listopadu téhož roku se stal divizním lékařem ve službách carského vojska v Petrohradě. Roku 1759 byl jmenován ředitelem petrohradské vojenské nemocnice, o rok později hlavním lékařem petrohradské kadetské školy. Účastnil se praktické výuky vojenských lékařů, od vzniku Medicínského kolegia (1763), nejvyššího ruského zdravotnického orgánu, zastával funkci jeho vědeckého tajemníka.

Vědecká a publikační činnost Paeckena byla zaměřena na otázky sociální hygieny a veřejného zdravotnictví, na zdravotní osvětu obyvatelstva a na problematiku léčiv a farmakologie. Sestavil a v roce 1765 v Petrohradě vydal první ruský lékopis a vojenský lékopis pod názvem „*Pharmacopoea castrensis continens titulos et descriptiones medicamentorum in cistis chirurgorum*“. Byl hlavním redaktorem prvního Ruského lékopisu se všeobecnou platností (*Pharmacopoea Rossica*), který vyšel v Petrohradě v roce 1778. O rok později vydal doplněnou verzi Ruského lékopisu pro potřeby vojenského zdravotnictví (*Pharmacopoea Castrensis Rossica*, Petrohrad, 1779).

Christian Paecken zemřel poměrně mladý. Několik měsíců před smrtí v roce 1779 byl carevnou jmenován státním rádcem. Pokračovatelem rodinných tradic se stal i jeho syn Matthias Paecken, který vystudoval medicínu a působil jako profesor anatomie, fyziologie a porodnictví.

50. VÝROČÍ VZNIKU VOJENSKÉHO LÉKAŘSKÉHO VÝZKUMNÉHO A DOŠKOLOVACÍHO ÚSTAVU JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V HRADCI KRÁLOVÉ A VOJENSKÁ FARMACIE

Dohnal, F.

Letošního 1. září (rozumí se roku 2008) uplynulo padesát let, od zřízení královéhradeckého Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu Jana Evangelisty Purkyně. Započala se tak druhá vývojová etapa vojenského zdravotnického školství spjatá právě s tímto východočeským centrem. Trvala celých dalších 30 let. Pro obor vojenská farmacie a vojenské farmaceutické školství to bylo, domnívám se, období největšího rozmachu a nejživější produkce v podmínkách celého poválečného vývoje vojenského zdravotnického školství. Samozřejmě, je nutné toto období posuzovat v souvislostech a „mantinelech“ politické a vojensko-doktrinní reality daného období, které se začaly vytvářet již v období 2. světové války. Dovolte mě připomenout v této návaznosti některá fakta z historického vývoje profesní přípravy vojensko-zdravotnických odborníků čsl. armády.

Po roce 1945 výrazně sílily tendence, které s poukazem na praxi některých armád světa, požadovaly vytvoření samostatné vojenské vysoké lékařské školy. Podpůrným argumentem přitom byl poválečný nedostatek vojenských lékařů z povolání a dalších vojensko-zdravotnických odborníků. Ten dosáhl kritické meze na konci 40. let. V urychleně budované a početně velké armádě chybělo 50 procent lékařů praktiků a 39 procent specialistů. Zdravotnická služba u 76 procent vojenských útvarů byla zajišťována pouze lékaři vojenské prezenční služby. Problém zásadně neřešila ani opatření (násilná) přijatá komunistickým režimem po únoru 1948. Šlo o zákon číslo 85/1948 Sb., na jehož základě nebylo dovoleno propouštět aktivní důstojníky zdravotnické služby do zálohy na vlastní žádost. Naopak, zákon byl přísně účelový, nevztahoval se na politická kritéria. Ze zdravotnické služby byla propouštěna kategorie lékařů, kteří zejména byli spjati s odbojem na Západě a nesouhlasili s tehdejší politickým vývojem. Dalším podtónem těchto paradoxních represí (proklamovaný nedostatek odborníků - propouštění zkušených) byly i rasové (protižidovské) důvody. Dopadly často kruté i na "východní" vojáky. Nejtragičtější v této souvislosti byl osud deseti vojenských lékařů odsouzených v letech 1948 - 1952 Státním soudem při použití zákona 231/1948 Sb., kdy nechyběly ani rozsudky doživotního vězení.

Produkce tehdejšího vojenského medicínského školství (Vojenská škola lékařská v podobě 10 měsíčního školení a reversální závazky ke službě) nestačila, proto se personální doplňování vojenské zdravotnické služby často opíralo o § 39 branného zákona, který umožňoval povolávání odborníků a specialistů na dlouhodobá (i několikaletá) mimořádná cvičení. Zásadně změněné politické poměry po roce 1948 vytvářely obrysy rámce další existence a vývoje vojenské zdravotnické služby: způsoby rozhodování a vládnutí, jednoznačná zahraničně politická orientace a závislost tehdejší ČSR, vyvýšené místo armády ve státě, dále umocňované vyhocenou mezinárodní situací a válečnou psychózou počátku 50. let, dosazování "jediné pravdivé" ideologie, nová vojenská a zdravotní politika státu, to vše v souhrnu ovlivnilo i vojenskou zdravotnickou službu. Podmínky jediného a nesmlouvavého vzoru - SSSR se týkaly i rozpracování a využívání válečných zkušeností. Tento úhel pohledu se vztahoval i na jejich nositele, na jejich funkční zařazení. Vše přitom umocňovala přísná vojenská hierarchie a centralistický způsob rozhodování - pro armádní organismus příznačný.

V roce 1950 došlo k zásadní změně v organizační výstavbě armády. Nově tak vzniká stupeň Hlavní týl, jehož organickou součástí se staly druhy služeb, tj. i zdravotnická. Dosavadní VI. odbor MNO (zdravotnický) zanikl a byla vytvořena Hlavní zdravotnická správa Hlavního týlu (HT/HZS), od října 1951 přejmenovaná na zdravotnickou správu (HT/ZS). Po dalších téměř 40 let bylo řízení zdravotnické služby v armádě podřízeno týlovým funkcionářům. Pozornost se soustředila na vybudování zcela samostatné vojenské vysoké lékařské školy. Proklamovaným vzorem se stal, tak jako pro ostatní oblasti života naší

společnosti, tehdejší SSSR. V případě vojenského zdravotnického školství to byla Vojenská lékařská akademie S. M. Kirova v Leningradě. V letech 1949-1951 se v Brně „odbyl“ experiment v podobě krátké existence Vojenské lékařské akademie, ve zkratce VLÉA, orientovaný na Lékařskou fakultu Masarykovy univerzity jako výukovou bázi. Nebyl však náležitě rozvíjen, respektive přednost dostala varianta, která se soustředila na vybudování zcela samostatné vojenské vysoké lékařské školy. Po vyloučení Brna a Olomouce, kde se nabízela možnost využití tradičních vojenských nemocnic obou měst, byl vybrán Hradec Králové. V roce 1951 se začala odvíjet hradecká etapa ve vývoji čs. vojenského zdravotnického školství. Jeho další vývoj až po dnes je s tímto městem nepřetržitě spjat. Má však několik podetap, které se odvíjejí od velkých organizačních (institucionálních) změn.

Rychlé vytvoření Vojenské lékařské akademie bylo možné jen proto, že vznikla na bázi v r. 1945 vytvořené lékařské fakulty - pobočky Univerzity Karlovy - její teoretické a klinické části. Bylo to právě renomé jejích pracovníků, kteří se v převážné míře stali příslušníky VLA, že se škola v krátké době stala vzdělávacím a vědeckým centrem čs. zdravotnické služby, získala dobrou pověst doma i v zahraničí. VLA vychovala řadu vyspělých vojensko-medicínských odborníků. Realizaci vymezených úkolů byla přizpůsobena organizační struktura VLA. Tvořilo ji 5 základních součástí. První z nich bylo velitelství. Vedle velitele a jeho zástupců sehrávaly řídicí roli školské a vědecké oddělení. Zvláštní postavení měli sovětští poradci, jako naprosto běžná tehdejší vojenská zvyklost. Působili na určitých stupních velení, vojenské školy nevyjímaje, oficiálně jako orgány pomoci, kontroly a přenášení sovětských zkušeností do našich podmínek. U VLA se stačili vystřídat 3, po většinou profesori a plukovníci leningradské VLA (Gončarov, Dolgo - Saburov, Krupko). S různou intenzitou a invencí ovlivňovali jak koncepční úkoly, tak běžnou denní činnost jednotlivých pracovišť.

Druhou součástí akademie představovaly fakulty. Základním úkolem I. fakulty byla pregraduální příprava, II. fakulta zajišťovala další výchovu a specializaci jak aktivně sloužících vojenských lékařů a lékárníků, tak záložních důstojníků zdravotnické služby.

Třetí součástí byly katedry VLA, jako základ její veškeré výukové, vědecké a výzkumné činnosti. VLA měla 40 kateder, jednou z nich byla i nově ustavená Katedra farmakologie a farmacie s farmakognozií. Čtvrtou součástí měla VLA v klinické nemocnici. Tvořily ji všechny kliniky a léčebná oddělení. Poslední součástí VLA tvořila pomocná zařízení. „Leningradský model“ trval do roku 1958. V tomto roce byla VLA zrušena a současně byla obnovena civilní Lékařská fakulta UK. Úkol výchovy vojenského zdravotnického personálu převzal nově vytvořený Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Evangelisty Purkyně (VLVDÚ - JEP). Toto zařízení plnilo významnou úlohu výukového a vědeckého centra československého vojenského zdravotnictví v průběhu dalších třiceti let.

Škola v nové podobě zahrnovala necelou desítku vojensko-lékařských a vojensko-odborných kateder, profilující v jeho činnosti se staly výzkumné úkoly a úsek dalšího školení a specializace vojenských lékařů a farmaceutů. Pregraduální příprava budoucích vojenských lékařů byla na základě uzavřených smluv v rozhodující míře svěřena obnovené Lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Vzájemná spolupráce našich dvou partnerských škol, k níž v roce 1976 přistoupila i Farmaceutická fakulta UK v Hradci Králové jako zásadní odborný garant přípravy budoucích vojenských farmaceutů, se přiřadila k příznačným vývojovým rysům vojenského zdravotnického školství. Příznivým předpokladem k tomu byly četné profesionální i osobní vazby příslušníků ústavu a odborníků obou fakult. Zmohly leckdy více než litera oficiálních smluv. VLVDÚ-JEP se dařilo naplňovat základní obsahové úkoly své činnosti. Pokračoval trend, který stvrzoval, že hradecké školství bylo jistým článkem doplňování vojenské zdravotnické služby odborným personálem. Ne vždy to byla cesta lehká, zasahovala sem celá řada dobově podmíněných nepříznivých vlivů. Snad nejchmurnějším obdobím byly dopady tzv. konsolidačního procesu na počátku 70. let do jeho činnosti.

V bilanci je nutné připomenout nesporná pozitiva činnosti VLVDÚ JEP, samozřejmě s vědomím v té době možného. Patří k nim:

- vědeckovýzkumná oblast
- účast odborníků školy v mezinárodních specializovaných odborných orgánech
- rozvíjení kontaktů s domácími i zahraničními odbornými pracovišti, zejména v období oteplení vnitropolitické situace ve druhé polovině 60. let
- velmi dobrá úroveň kongresů a vědeckých shromáždění a také studentské vědecké odborné činnosti, včetně jejích mezinárodních akcí
- pedagogická činnost
- vynálezecké hnutí, zaměřené na vojensko-medicínskou oblast

V roce 1967 byla v Hradci Králové podepsána pro školu důležitá smlouva o spolupráci v oblasti výzkumu mezi VLVDÚ-JEP v Hradci Králové a vojenskou medicínskou sekcí v Greifswaldu-tehdejší NDR. To byla v rámci Varšavské smlouvy nejlepší možnost pro českého vojenského zdravotnického profesionála, jak získat odborné medicínské informace z celého světa. Dříve byli naši vojenští zdravotničtí odborníci často odkázáni jen na to, co přivezli z ciziny šťastnější civilní kolegové. Ostatně spolupráce s Vojensko – medicínskou sekcí v Greifswaldu byla vlastně jediným konkrétním výrazem tak často propagandisticky vyzdvihované mezinárodní socialistické spolupráce. To už nelze tvrdit v případě vědeckých kontaktů se sovětským vojensko-zdravotnickým školstvím, kde byly spíše úkoly vymezovány jednostranně ze strany sovětského velení. Tato otázka by však vyžadovala daleko podrobnější zkoumání a není hlavním účelem našeho příspěvku.

Jubileum třicetiletí VLVDÚ JEP bylo spojeno s návratem k názvu Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně. Změna názvu začala platit k 1. září 1988, na základě Rozkazu prezidenta republiky číslo 15 z 15. srpna téhož roku. Do kvalitativně nové etapy vývoje však škola vstoupila po listopadu 1989. Prošla transformací, která zásadním způsobem změnila vojensko-odborné výukové programy pregraduálního, popromočního specializačního a postgraduálního studia, organizační strukturu školy, personální zabezpečení, skladbu pedagogického sboru, vědeckých a výzkumných pracovníků, poměr počtu vojáků z povolání k počtu občanských zaměstnanců. VLA JEP se začlenila do nové vysokoškolské soustavy a zásadně ji přitom ovlivnily změny v postavení a úloze armády v obnovené demokratické společnosti. S tím souvisí i výrazný vzestup a mnohotvárnost mezinárodních profesionálních kontaktů. Od roku 1993 (vznik České republiky) představuje akademie centrum přípravy vojenských zdravotnických profesionálů Armády České republiky, která je srovnatelná s obdobnou praxí v armádách NATO. V roce 2004, na základě reformy školství AČR se škola transformovala do podoby Fakulty vojenského zdravotnictví Univerzity obrany se sídlem v Brně a začala se tak odvíjet nová-současná etapa vývoje českého vojenského zdravotnického školství.

Trvalým úkolem vojenské farmacie v celém jejím dějinném vývoji bylo mít dostatečný počet vojenských farmaceutů. Československé vojenské zdravotnictví se po 2. světové válce potýkalo s nedostatkem lékařů a farmaceutů. Vznik Vojenské lékařské akademie Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové v roce 1951 přinesl určité zlepšení a počátek personální stability vojenského lékařství a farmacie. U akademie byla zřízena Škola pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze. Výuka byla realizována také s přispěním odborníků VLA JEvP. Nesporným přínosem byl vznik **oddělení vojenské farmacie na katedře organizace a taktiky zdravotnické služby (KOTZS)**. **Vedle toho byla v roce 1951 ustavena katedra farmakologie a farmacie s farmakognozií.**

V roce 1958 byla Vojenská lékařská akademie zrušena a nástupním útvarem se stal Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Evangelisty Purkyně. Hlavními postavami oboru vojenská farmacie zde tehdy byli: plk. PhMr. Vladimír Krčmář-náčelník oddělení, plk. PhMr. Jan Maloušek, pplk. RNDr., PhMr. Vladimír Šperling, mjr. RNDr., PhMr. Vladimír Měrka (záhy přešel na katedru Vojenské epidemiologie).

Změny ve vojenské farmacii, v obsahové náplni její činnosti, vedly k posunu hlavního úsilí vojenských farmaceutů z oblasti lékárenské činnosti do oblasti organizace a řízení procesu materiálního a technického zabezpečení armády zdravotnickým

materiálem. Je to proces, který se začíná objevovat v 50. letech a v 60. letech je již jednoznačně průkazný. **Vojenský farmaceut převzal péči o materiál,** který byl dosud obhospodařován jinými složkami a byl nucen stát se mnohostranným odborníkem, který ovládá problematiku výzkumu, vývoje, výroby, používání, provozu a obsluhy lékařských přístrojů a zdravotnické techniky **právě tak jako problematiku vlastní farmacie. Vojenská farmacie** tak dostala nová hlediska posuzování-jednak **jako instituce, soustava sil a prostředků** se svou organizací, jednak **jako vědní a pedagogický směr.** Z hlediska druhého se stal přelomovou událostí **vznik samostatné katedry vojenské farmacie. Vznikla jako nejmladší katedra tehdejšího Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové v roce 1970.** Jejím základem a předchůdcem bylo **oddělení vojenské farmacie a zdravotnické techniky Katedry organizace vojenského zdravotnictví VLVDÚ JEP** Prvním náčelníkem katedry byl plk. RNDr. PhMr. Jiří Petera, který byl v roce 1971 přemístěn k Ministerstvu národní obrany a jmenován do funkce hlavního odborníka pro farmacii. Po něm stanul na dlouhá léta v čele katedry plk. RNDr. PhMr. Alois Kovář. Jeho nejbližšími spolupracovníky byli plk. RNDr. PhMr. Vladimír Šperling, plk. RNDr. Zdeněk Bek, mjr. PhMr. Zdeněk Horák, mjr. Jan Petrus a kpt. RNDr. PhMr. Bohumil Koubalík.

Velmi výrazně se rozvíjela vědeckovýzkumná činnost v těchto oblastech: organizace a řízení zabezpečení armády zdravotnickým materiálem a zdravotnickou technikou v míru a za války; provoz a organizace polních farmaceutických zařízení; technologie výroby a přípravy léčiv; kontrola léčiv v polních podmínkách; skladování a ochrana léčiv a zdravotnického materiálu před vlivy zevního prostředí, zejména bojových prostředků; styčná odborná problematika s dalšími obory vojenského zdravotnictví a zdokonalování odborné přípravy pracovníků vojenské zdravotnické služby; první kroky v oblasti výpočetní technika a farmacie. V roce 1975 natočil tehdejší Čs. armádní film, za zásadní pomoci pracovníků katedry, instruktážní film „Lékárna polního zdravotnického zařízení“.

Nástupcem ve vedoucí pozici na katedře se stal ve druhé polovině 80. let pplk. RNDr. Jaroslav Forejt, CSc. Připomeňme však i jeho nejbližší kolegy a profesní spolupracovníky, vesměs nositelů titulu doktor farmacie -např. Petr Němec, Luboš Štěrba, Oldřich Rojíček, František Gyürüsi, Josef Valenta, Jan Ponec. Výčet těchto jmen zároveň připomíná skutečnost, že **v roce 1976 začala nová kapitola v přípravě vojenských farmaceutů.** Končí systém vojenských stipendistů na farmaceutické fakultě, praktikovaný zejména v 60. letech při existenci jediné farmaceutické fakulty v Československu a to v Bratislavě. Od roku 1976 se na výchově vojenských farmaceutů, vojáků z povolání, spolu s VLVDÚ JEP **podílí Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové.** První vojenští farmaceuti zde promovali v roce 1981. Důležitým úkolem vojenské farmacie byla i nadále příprava lékárníků – záložního personálu vojenské zdravotnické služby. Prodloužení vysokoškolského studia farmacie na 4 roky v roce 1948 a zejména vznik farmaceutických fakult v Brně a Bratislavě (1952; v roce 1960 je fakulta v Brně zrušena a studenti přešli do Bratislavy) a Hradci Králové (1969) znamenal přínos pro vojenskou farmacii. Budoucí důstojníci v záloze v rámci vysokoškolského studia farmacie studovali na vojenských katedrách farmaceutických fakult (Bratislava a Hradec Králové) a poté ve Škole pro důstojníky v záloze v Hradci Králové. Na výuce vojenských farmaceutů- záložníků se podíleli zkušení učitelé VLA JEP a VLVDÚ JEP, zejména z katedry vojenské farmacie. Po zrušení vojenských kateder probíhala příprava farmaceutů – záložních důstojníků na obnovené VLA JEP – až do vzniku profesionální Armády České republiky.

Tento příspěvek je vzpomínkou na vojenské farmaceuty, kteří aktivně sloužili v popisovaném období - z nichž řadu jsem měl možnost poznat, při příležitosti 50. výročí vzniku VLVDÚ-JEP (nebylo nikde toto jubileum oficiálně zmíněno) a vyjádřením úcty autora k jejich práci a profesionalitě.

HISTORIE ČS. VOJENSKÉ VETERINÁRNÍ MEDICÍNY A GENERÁL VLADIMÍR CHLÁDEK

Jagoš, P.

Zatímco vznik a vývoj léčitelství zvířat je spojen s domestikací a rozvojem chovu pro člověka užitečných zvířat, vojenské odvětví veterinární medicíny vzniká až s konstituováním stálých armád. Kahunský papyrus (19. stol. p. n. l.) popisuje řadu nemocí a léční zvířat, Codex Chammurabiho potvrzuje existenci lékaře zvířat (17. stol. p. n. l.), v Číně v tu dobu již existuje lehké a těžké vojenské jezdecktvo, bojové vozy i potřební ošetřovatelé a léčitelé koní.

V Evropě zřizuje první stálou armádu Filip II. Makedonský (30 tis. pěších a 3. tis. jezdců). Jeho syn Alexandr Makedonský při tažení proti Peršanům má ve svém vojsku 30 tis. pěších, 5-10 tis. jezdců, vozatajstvo a bitevní vozy, ale též útvar hippiatrů, vedený Arrianosem (328 p. n. l.), který byl též historikem a je považován za prvního vojenského veterináře. Léčení koní, jako medicínský obor – hippiatрии, rozpracoval řecký zvěrolékař Apsyrτος, označovaný za Hippokrata veterinární medicíny (dílo Hippiatrika – 4. stol. n. l.).

V dalším díle pokračovali Římané. Collumella (1. stol. n. l.) první použil termín veterinaria, a to pro léčení tažného skotu (volků). Polagenius shrnul antické poznatky o léčení vojenských i tažných koní v díle „Ars veterinaria“ (4. stol. n. l.). Další vývoj vojenské veterinární medicíny zajišťovalo jezdecktvo římských legií a Arabové. V evropských podmínkách však tyto poznatky upadaly v zapomnění. V našich zemích jsou výjimkou husitské jezdecké a vozatajské formace, které dále rozvinuli „Bratřiči“ na Slovensku a v Uhrách, včetně ranhojičství a léčitelství vůbec. Péči a zdraví koní byla věnována značná pozornost i ve Valdštejnově armádě, jehož jízda představovala spolu s vozatajstvem rychlou, taktickou a velmi údernou sílu. Tato péče začínala již od hříbat a remont. V dalším období po 30-leté válce upadly poznatky v zapomnění, nastoupila mystika, čáry a primitivní empirie, léčení lidí i zvířat se věnovali pastýři, kati, výjimečně i čestní šlechtici.

První polovina 18. století byla pro Evropu neblahá. Války, nemoci a zvířecí nákazy ničily obyvatelstvo i stavy zvířat, byl hlad, lidé i vojsko potřebovalo jíst a armáda navíc zdravé a výkonné koně. Pro péči o zvířata chyběli odborníci a pečovatelské síly vůbec. V Rusku carevna Anna dává pokyn ke zřízení internátní školy v Choroševskovu u Moskvy pro přípravu specialistů (mistrů a podmistrů) pro léčení koní (1733), zároveň je zde otevřena koňská lékárna. Ve Francii král Ludvík XV. pověřuje dvakrát C. Bourgelata, důstojníka jízdy a velitele jezdecké akademie, zřízením veterinární školy v Lyonu (1762) a o dva roky později i v Alfortu (1765).

Císařovna Marie Terezie 24. 3. 1765 pověřila českého šlechtice Rudolfa Chotka, prezidenta česko-rakouské dvorní válečné rady zřízením potřebné školy pro přípravu odborníků na léčení zvířat. Na základě toho vzniká v r. 1767 „C. K. ošetřovna koní a škola Scottiho“ spojená s lékárnou Mangmanna. Tato první veterinární škola v mocnářství a království českém tvoří i začátek historie čs. civilní i vojenské veterinární medicíny. Na pokyn císaře Josefa přebudoval Wolstein toto zařízení na „C. K. veterinární nemocnici“. V roce 1795 dostává škola císařský znak a nový název „C. K. vojenská veterinární škola“. V letech 1812-1850 byla škola součástí Vídeňské university a připravovala ranhojiče (kurschmiedy), zvěrolékaře a magistry veterinárního lékařství (jen promované lékaře). Po 38 letech (1850) opět se osamostatňuje jako „C. K. vojenská veterinární akademie“ a je zřízena vojenskými institucemi. Teprve od roku 1896 se stává opravdovou vysokou školou a sestává z „C. K. vojenské akademie“ a Vysoké školy zvěrolékařské“. Uchazeči o studium na VŠZ – civilní museli mít od roku 1896 maturitu, na vojenskou akademii až od roku 1905.

Zdá se, že uchazeči ze zemí „koruny české“ jeví větší zájem o studium na vojenské akademii, a to z prostých důvodů – bezplatné ubytování, ošacení, stravování, podle prospěchu i kapesné, do roku 1905 jim k přijetí stačilo jen 6 tříd gymnasia. Za války byl přijat maturant

– jednorochní dobrovolník po 6 měsících služby, a pokud dobře studoval, tak nemusel na frontu.

Rokem 1918 končí I. světová válka i habsburská monarchie a na troskách rakousko-uherské říše vznikají nové státy, včetně československé republiky. Nekončí však zcela společná vojenská veterinární historie, tím méně vysokého veterinárního školství. Zákonem č. 76/1918 Sb. vzniká v novém státě Vysoká škola zvěrolékařská v Brně, avšak učební plány, studijní předpisy, statut aj. zásady jsou téměř totožné s vídeňskou VŠZ, není však zřízena vojenská veterinární akademie. Vojenští akademici i studenti civilní VŠZ jsou z vídeňské školy vypovězeni jako českoslovenští separatisté a po absolvování pražských prozatímních kursů dokončují studium veterinární medicíny na VŠZ v Brně. Absolventi, kteří dosáhli zvěrolékařského diplomu (235), mezi nimi i budoucí generálové veterinární služby MNO ČSR MVDr. Jaroslav Stodola, MVDr. Antonín Hošek a MVDr. Vladimír Chládek, pak v dalších letech (1920-1938) po obhajobě disertační práce na VŠZ v Brně tituly MVDr.

V roce 1936 končí vítězné snahy o nahrazení označení zvěrolékař, který vznikl v 19. století z německého Tierarzt. Před tím byl u nás požíván název dobytčí lékař. Úřednické a vojenské kruhy spolu s některými učiteli vysoké školy prosadili název veterinář, pro změnu z francouzského vétérinaire, odvozeného z latiny, kde však podle Columelly „veterinaria“ znamená léčení tažného skotu. Vládním nařízením 114/1936 Sb., kterým se po 18 letech prováděl zákon č. 76/1918 Sb. byl také měněn název VŠZ na Vysokou školu veterinární v Brně, statut této školy a ostatní předpisy. Zasluhou mjr. Dr. Chládky bylo do učebního plánu školy zařazeno vojenské veterinářství. Jmenovaný byl již v té době významným reprezentantem vojenského veterinářství MNO, který velmi úspěšně spolupracoval s ústavy a klinikami VŠZ-VŠV v Brně.

Vladimír Chládek se narodil 17. prosince 1895 v české rodině ve Vídni. Navštěvoval české školy, včetně gymnasia v XIX, tehdy českém okrese Vídni, kde úspěšně maturoval v roce 1914. Jako jednorochní dobrovolník využil možnost studovat na vojenské veterinární akademii, kde 30. září 1918 získal diplom zvěrolékaře. Válka pomalu končila a jemu se podařilo se dostat do vlasti svých rodičů. Po převratu byl přijat do rodící se čs. armády v hodnosti poručíka a jako vojenský veterinář byl odvelen do Podkarpatské Rusi, která se právě stala součástí Československa. Zde velmi úspěšně pracoval jako důstojník a zvěrolékař u vojenských útvarů, ale i v terénu, soustavně se vzdělával a připravoval svou disertační práci. Byl povýšen na kapitána a také se zde oženil. Svou vědeckou práci dokončil a pod názvem „Dermatitis aestivalis buccarum (Larva migrans)“ předložil jako disertační práci na VŠZ v Brně. Po její obhajobě byl v roce 1928 promován na doktora veterinární medicíny. Byl opět povýšen a povolán na ministerstvo národní obrany, kde pracoval jako referent ve skupině pozdějšího generála vet. služby J. Stodoly. Zde prokázal vysokou odbornou erudici a rozhled i organizační schopnosti. Veterinární skupina MNO v té době se zabývala budováním mírové i polní veterinární služby, stanovením cílů a úkolů při modernizaci čs. armády, zpracováním chybějícího názvosloví, předpisů, pokynů apod. V třicátých letech chyběly nejen vzory, ale i ekonomické a jiné podmínky. Nastupující mechanizace a motorizace přinášela nejen boj o uhájení pozic, ale i nové orientace vet. služby v armádě. Vojenští odborníci veterinárního oddělení MNO, dříve než orgány civilní vet. služby pochopili význam veterinární hygieny, prevence a profylaxe i potřebu vlastního odborného časopisu. Dr. Chládek pracoval na řešení těchto úkolů velmi iniciativně a odpovědně.

Koncem dvacátých let spolu s dalšími důstojníky veterinární skupiny začal vydávat cyklostylované Zprávy vojenských zvěrolékařů. Jeho redaktorská činnost ještě zesílila. V roce 1932, opět se skupinou veterinárních důstojníků vydává časopis Vojenské veterinářství, který vycházel jako samostatná příloha (4x ročně) k časopisu Zvěrolékařský obzor. Tento redigoval od jeho vzniku v roce 1932 až do jeho zrušení v roce 1939.

Dr. V. Chládek aktivně pracoval též v různých veterinárních aj. organizacích. Spolu s prof. Vackem vedl jako místopředseda pokrokovou veterinární organizaci Mladá generace veterinářů. Podílel se na založení a vedení mezinárodního časopisu „Revue Veterinaire

Slave“, kde byl vedoucím čs. redakce. Jako jednatel oddělení Vojenského vědeckého ústavu v Praze se věnoval brannému veterinářství, čile přednášel a publikoval. Prosadil přednášky o protiletectvé ochraně pro učitelky škol, usiloval o zřízení Lektorátu vojenského veterinářství na VŠV v Brně, což se mu zčásti povedlo v r. 1937 v rámci tzv. Hanslianovy reformy. S prof. Hanslianem spolupracoval při vydání díla Zvěrolékařské názvosloví – Hanslian (Druvet, 1940). Na MNO vybudoval bohatou odbornou veterinární knihovnu. Všestranná byla zejména jeho publicistická činnost. Jen do roku 1939 uveřejnil 92 originálních článků v různých časopisech a čs. rozhlase. Byl autorem či spoluautorem řady veterinárních pokynů a předpisů, za což obdržel řadu ocenění.

Po demobilizaci v roce 1939 byl jako civilní zaměstnanec přidělen na veterinární oddělení zemědělské rady v Praze. Byl sledován jak protektorátní policií, tak gestapem a opakovaně vězněn. Jeho manželka byla internována v Terezíně. Nebyl v žádném případě tzv. „naftalínem“.

Po osvobození se dr. Chládek vrátil na ministerstvo národní obrany a v roce 1946 se stal náčelníkem veterinárního oddělení. V roce 1948 jež prezident republiky povýšil do hodnosti brigádního generála (později generálmajora). Ve své funkci na MNO pracoval až do roku 1958, kdy odešel do výslužby, ne však na zasloužilý odpočinek. Ještě na MNO stačil vybudovat odbornou veterinární knihovnu, podílet se na rozvoji Veterinárního výzkumného střediska v Praze-Motole. Je autorem velmi cenné příručky Veterinární statistika, která svým pojetím i zpracováním odpovídala nejvyšším požadavkům své doby a sloužila především pro preventivní účely. Podobně tomu bylo s předpisem Péče o vojenské koně, předpisem o zvířecích nákazách, které se týkaly i jiných hospodářských zvířat.

V roce 1946 Komora veterinárních lékařů založila časopis československých veterinářů jako čtvrtletník a požádala dr. Chládku o jeho redigování. Časopis vycházel v Praze, redakce se nacházela v bytě redaktora. Pod jeho vedením dosáhl časopis vynikající úrovně, byl pestrý, čtivý, práce byly označeny podle Chládkova desetinného třídění a opatřeny cizojazyčnými závěry a každý ročník měl věcný a jmenný rejstřík.

Generál Chládek měl vzácný vztah k lidem, zejména mladým, i ke zvířatům. Byl chovatelem koček a mezinárodního šampióna – psa plemene Čau-čau. Když byla v roce 1949 zřízena Vysoká škola veterinární v Košicích, stal se jejím velmi oceňovaným patronem. Když byly v roce 1951 zřízeny vojenské katedry na VŠ, na VŠV – později VF VŠZ, získaly veterinárně medicínské zaměření, ale jen do roku 1955, kdy bylo změněno na zdravotnické. Generál Chládek nikdy neopomněl navštívit „vojenské posluchače“ při soustředění u vojsk, které bylo součástí přípravy záložních důstojníků. Tak se stalo i v roce 1955, kdy neohlášen navštívil naše soustředění v kasárnách v Brně a došlo k této epizodě: Generál vjel autem do prostoru kasáren v době, kdy většina osazenstva byla mimo. Dozorčí důstojník „Maselina“ spal na kavalci, zatímco vojenský posluchač Jeřábek jako „vězeň“ sledoval dění z okna. Poznal generála a nezaváhal – vyskočil z okna a parádním krokem šel vstříc generálu Chládkovi podat hlášení o stavu soustředění řka, že hlášení podává vojenský posluchač Jeřábek. Generál poděkoval a podivil se jménu Jeřábek, načež jmenovaný řízně ohlásil, že jeho otec měl tu čest sloužit pod generálovým vedením. Načež v závěru s generálem obešli budovy kasáren. Když to spatřil poručík „Maselina“, smutně konstatoval „Jeřábek, vás nemohu zavřít, máte strejčka generálem“! O čem byl generál během procházky informován, nevím, ale návštěva velmi zlepšila naši situaci „u vojsk“. Jen škoda, že další soustředění jsme už absolvovali na Tureckém vrchu jako příští velitelé praporečnických obvazíšť – teda zdravotníci a bez generála Chládku, kterého na MNO vystřídal plk. vet. MVDr. Jiří Suk. Je zajímavé, že ŠR-ČSSR měla za dobu své existence 6 generálů veterinární služby (MVDr. Polívka, MVDr. Stodola, MVDr. Hošek, MVDr. Chládek, MVDr. Ferjenčík a MVDr. Hrušovský), z nichž jediný byl jejím absolventem, a to generál Mikuláš Ferjenčík (1928).

I v důchodu spolupracoval generál v. v. s oběma VŠ a ČSAZV, pracoval na naučném slovníku zemědělském a ve spolupráci s SVÚ Pardubice vydával až do své smrti Mnohojazyčné názvosloví ve 20 jazycích – týkající se různých oborů veterinární činnosti. Na

sklonku života mu naše vysoká škola udělila Pešinovu medaili. Generál v. v. MVDr. Vladimír Chládek zemřel po dlouhé a těžké nemoci 9. června 1966 a na vojenském pohřbu v pražském krematoriu dne 14. 6. 1966 se s ním, za naši školu, rozloučil tehdejší děkan doc. MVDr. Bedřich Klimeš, CSc.

Podle vyjádření pamětníků z České i Slovenské republiky i milovníků historie veterinární medicíny si MVDr. Vladimír Chládek zaslouží, aby zůstal v trvalé paměti zejména pro své zásluhy s čs. vojenskou veterinární medicínou a proto, že velkou měrou přispěl k rozvoji a úspěchům celé naší veterinární medicíny. Zaslouží si také vzpomenout jeho odkaz mladé generaci: „...často si lidé, kteří mi zřejmě chtěli uškodit, nepřímo prospěli, a proto radím mladým, aby nepodléhali zlým úmyslům. To se nikdy nevyplatí. A ještě jim radím, aby nespolehali na to, že se ve formě složitého stroje najde náhražka za zdravý rozum a za tvořivé myšlení“.

ROLE LÉKÁRNÍKA V RÁMCI POLNÍ NEMOCNICE

Jakeš, L.

Polní nemocnice je samostatnou mobilní jednotkou poskytující ošetření na definované úrovni. Tato nemocnice je schopna dle momentální situace změnit své místo působení. Má vlastní zdroje energie, úpravnu vody, ubytování i stravování apod. Personál nemocnice čítá přibližně 150 lidí, z nichž je 14 lékařů různých odborností, 2 lékárníci, 30 sester a záchranářů. Nemocnice je složena ze specializovaných pracovišť (jako jsou např. operační sál, JIP, CT, laboratoř, lékárna) umístěných v kontejnerech, které jsou propojeny spojovacím koridorem ze stanových dílců. Součástí zdravotnické výbavy je i pojízdná technika v polním provedení (pojízdná převazovna POP-2 a terénní sanitky Land Rover).

Příprava před misí zahrnuje především důkladné zdravotní a psychické prohlídky personálu. Očkování se provádí dle místa nasazení a aktuální hygienické situace. Veškerá technika před nasazením musí být v perfektním stavu (dokončené všechny opravy a provedené zákonné revize).

Po přesunu na místo (vzhledem ke vzdálenosti z ČR převážně letecké) je potřeba vybudovat celou nemocnici na „zelené louce“. Na upraveném a zabezpečeném prostoru se nejdříve začíná budovat spojovací koridor nemocnice, který je potom doplněn specializovanými pracovišti v kontejnerech. Po přivedení energie a vody z vlastních zdrojů následuje dovybavení zdravotnickými přístroji a materiálem. Až poté se budují další součásti polní nemocnice (zdokonalení provizorního ubytování a stravování, postavení prádelny, skladů, opravy pojízdné techniky v autoparku, ...). Nemocnice musí být schopna přijmout první pacienty nejdéle do 2 týdnů!

Fungování lékárny v misijních podmínkách (Kábul 2002)

Do stylu práce 2 farmaceutů nejvíce zasahovaly klimatické podmínky a systém zásobování z republiky. V prvním případě jsme byli nuceni bojovat s horkem a prachem, ve druhém s úředním šimlem.

Nejdříve bych se však zmínil, co si lze pod pojmem lékárna představit. Výdejní místo reprezentuje speciální kontejner napojený na koridor nemocnice, ve kterém se nachází malá administrativní část s počítačem, systém zásuvek pro uložení tablet a antibiotik, trezor na návykové látky, lednička pro termolabilní léčiva a prostor pro přípravu IVLP. Za ním jsou rozloženy 2 skladové kontejnery (první na injekční, tekuté a mast'ové lékové formy, druhý na spotřební zdravotnický materiál) a jeden kontejner na výrobu infuzních roztoků s úpravnou vodou a malou laboratoří. V bezprostřední blízkosti se pak nachází dvoukomorový chladicí kontejner Thermo King a 5 klasických ISO kontejnerů, ve kterých byl uložen spotřební materiál. Dohromady disponovala lékárna cca 550 druhy léčiv a cca 700 druhů zdravotnického materiálu v počtech na 2 měsíce činnosti celé nemocnice.

Jak už jsem naznačil při popisování našeho příletu do Kábulu, zdejší klimatické podmínky se od našich značně lišily. Na vlastní kůži jsme poznali typické suché vnitrozemské podnebí. V průběhu května a na začátku června se denní teploty pohybovaly ve stínu kolem 35°C ve stínu a 50°C na slunci, zatímco v noci spadla rtuť teploměru i pod 10°C. O prázdninových měsících, přesněji v červenci a srpnu, nám Alláh ještě přitopil, což představovalo cca 45°C ve stínu a někdy i přes 60°C na slunci, v noci pak příjemných 25°C. Září se teplotně podobalo květnovému počasí a v říjnu se o pár stupínků ochladilo. Pořád ovšem panovaly značné rozdíly mezi dnem a nocí. Co se týče srážek, tak za pět měsíců našeho pobytu jsme téměř zapomněli co je to déšť (asi tak 2x zapršelo v červnu a pak až na konci září). To mělo samozřejmě vliv na prašnost, která zde byla až obdivuhodná. Navíc zdejší prach nebyl jen tak ledajaký. Vzhledem k tomu, že více než miliónový Kábul neměl žádnou kanalizaci ani řeku, která by odváděla odpady ven z města, končily veškeré fekálie na

ulici, kde je slunce vysušilo a vítr rozfoukal po okolí. Když pak takový prach náš mikrobiolog nabral a nechal vyrůst v kultivační misce, objevoval téměř všechny publikované zástupce v učebnicích mikrobiologie.

Způsob zásobování nás navrátil (vezme-li však v úvahu muslimský kalendář, tak vlastně posunul) do roku 1989, kdy existoval velký podnik Zdravotnické zásobování, kde jste si něco objednali a možná za měsíc to dostali. Celá nemocnice byla sice situována nedaleko kábulského letiště, ale na to naše letadlo jsme si museli vždy více než jeden měsíc počkat. Jednou jsme dokonce navštívili i místní lékárnu, za účelem nákupu nejnnutnějších léků z Pákistánu nebo Íránu, protože jsme nechtěli zastavit humanitární činnost pro místní obyvatele. Tyto léky byly sice levnější než české, ale způsobem zpracování nedosahovaly standardní kvality (způsob zabalení, bez příbalového letáku a bez garance státní organizace - SÚKLu). Pokrytí spotřeby léčiv na humanitární účely jsme potom raději řešili dohodou s ČČK, který poskytl dar v hodnotě cca 350 tisíc Kč. Z místních zdrojů jsme rovněž čerpali při léčení Leishmaniózy (přenášena komáry, převažující kožní forma, francouzský přípravek Glucantime inj. 5 x 5 ml / 1,5 g) a držení pohotovostní zásoby polyvalentního hadího séra. V obou případech se jednalo o léčiva u nás neregistrovaná a tudíž těžce dostupná.

METODOLOGIE DĚJIN VOJENSKÉ FARMACIE

Král, K.

Každý odborník na určitou problematiku (lékárenství, chemie, technologie atd.) musí v určitém stupni poznání řešit problémy, bez nichž by nebyl možný další vývoj oboru. Uvedené problémy – úkoly poznání nazýváme metodologické. Řešení metodologických problémů se nevyhne žádný historik farmacie. Rovněž Václav Rusek musel řešit metodologické problémy, a to mnohokrát ve své dlouholeté badatelské práci. Již v roce 1960 řešil důležitý metodologický problém – vývojové etapy farmacie. Etapy v uvedeném roce vymezil následovně:

1. etapa: léčitelství prvobytně pospolné společnosti

- lidové léčitelství
- léčitelství v období matriarchátu
- léčitelství v období patriarchátu

2. etapa: léčitelství v otrokářské společnosti

3. etapa: léčitelství v helénistické epoše

4. etapa: léčitelství (farmacie) ve feudální společnosti

- vývoj léčitelství za raného a rozvinutého středověku
- rozdělení léčitelské funkce na lékařskou a lékárnickou
- léčitelství v pozdním středověku (15.–17. stol.)

5. etapa: farmacie v kapitalistické společnosti

6. etapa: farmacie v novověku

7. etapa: farmacie v 19. a 20. století

Takové byly názory na etapy farmacie, které byly ovlivněny učením o společensko-ekonomické formaci. Obecnější učení o společnosti ovlivnilo poznání dějin farmacie. V pozdějším období vypracoval V. Rusek moderní klasifikaci (etapizaci), která vycházela z kritéria – **funkce farmacie**. Tato se stala obsahem výuky dějin farmacie od roku 1983, a proto ji uvádíme jen schematicky:

1. Farmacie (farmaceutická funkce) je integrovaná v léčitelství
2. Farmacie se vyděluje z léčitelství
3. Farmacie = lékařství
4. Farmacie diferencovaná do odvětví
5. Farmacie integrovaná do zdravotnictví

Použijeme-li uvedenou metodologii pro řešení teoretických problémů vojenské farmacie a kritérium – funkce farmacie, potom bychom došli k následujícím závěrům.

První vývojovou etapou vojenské farmacie je etapa vojenského léčitelství, která se dělí na podetapu empirického vojenského léčitelství a podetapu racionálního vojenského léčitelství. První podetapou by bylo (v souladu s obecnou metodologií) vojenské pravěké léčitelství. Vystává otázka – byly v pravěku války? Většina autorů říká ne, byly to sice boje, ale byly to boje o přežití, o potravu, zachování existence – neměly politické cíle. Významný a snad největší teoretik vojenství 18. století Carl von Clausewitz ve svém díle „O válce“ napsal: válka má politický obsah, naplňuje politické cíle, je nástrojem realizace politických cílů. Oprávněný je tedy závěr, že boje pravěkých lidí nejsou bojem o politické cíle, ale o potravu, nejsou tedy válkami, a proto nelze hovořit o etapě vojenského pravěkého léčitelství. Při zkoumání vojenské farmacie musíme vzít do úvahy poznatky politologie, jinak se dopustíme omylů a nepřesností.

Druhou podetapou vojenské farmacie je **vojenské racionální léčitelství**. V tomto případě je uvedený termín oprávněný. Vzniklé kultury (Egypt, Čína, Řecko...) vedly války o ovládnutí území, pro získání otroků – levné pracovní síly. V souladu se zaužívanou terminologií lze 1. etapu vojenské farmacie označit - **vojenská farmacie je součástí léčitelství**. Farmaceutická funkce se realizuje prostřednictvím civilních léčitelů.

Druhá vývojová etapa vojenské farmacie je obsahově i časově shodná s civilní (5.-4. stol. př.n.l. – polovina 1. stol. n.l.). Oprávněné je označení – **vojenská farmacie se vyděluje z léčitelství**. Rozdíl je v tom, že nevznikly vojenské lékárny typu taberen jako např. v Římě, ale pouze lékárny ve vojenských nemocnicích – valetudináriích – které měly podobu skříňky, spíše však skříňně vzhledem k tomu, že ve valetudináriu se léčilo až 400 vojáků.

Teoreticky by měla od 1. století n. l. následovat etapa vojenského lékárenství, kdy lékárenství je jediným představitelem farmacie. Mohli bychom hovořit o předklasickém, klasickém vojenském lékárenství a zlatém věku vojenského lékárenství. Existuje v uvedeném časovém období skutečně vojenské lékárenství?

Lékařskou i farmaceutickou pomoc poskytoval světský nebo klášterní lékař a to obvykle jen panovníkovi a jeho nejbližší družině. Musíme zdůraznit, že obě funkce (lékařskou i farmaceutickou) plnil lékař (spíše léčitel), protože v té době neexistovali svěští lékárníci. Pro adekvátní řešení musíme znát vojenskou organizaci a především způsob vedení války. Války se vedly tak, že panovník svolal rytíře, tito svedli bitvu – vítěznou nebo prohranou – na tom ale při řešení problematiky vojenské farmacie nezáleželo, protože způsob zdravotnického zabezpečení i zabezpečení farmaceutického byl stejný pro vítěze i poražené. To znamená, že funkce farmacie plnili civilní lékaři (spíše léčitelé) jen po dobu tažení, a to ještě jen pro omezenou skupinu bojovníků. Ostatní ranění byli léčeni buď v kláštrech (rytíři a příslušníci rytířských řádů) nebo byli léčeni lidovými léčiteli (pacholci a doprovod rytíře). Vojenská farmacie má podobu průniku racionálního léčitelství a léčitelství lidového a navíc existuje jen po dobu války (tažení). Lze hovořit o **partikulovaném vojenském léčitelství**. Funkce vojenské farmacie jsou v této etapě plněny civilními lékaři (léčiteli) po dobu války (tažení).

Ve světské linii farmacie následuje subetapa klasického lékárenství, vznikají městské, měšťanské a jiné lékárny, ale pro vojenskou farmacii se nic nezměnilo, protože způsob vedení války se nezměnil. Farmaceutickou funkci ale neplní lékaři, ale lékárníci. Na základě svých zkušeností – zpravidla nedostatečných, vyjimečně velkých si do války berou svá léčiva, své pomocníky – učně. Vojenská farmacie vstoupila do etapy, kdy její funkce jsou plněny světskými lékárníky, ale stále jen po dobu bitvy.

I další vývojová etapa vojenské farmacie (časově od poč. 16. století, kdy farmacie vstupuje do zlatého věku) je determinována vojenskou organizací. Vznikly stálé armády a bylo třeba léčit vojáky nejen v době válek, ale i v době míru. Zpočátku není dostatek vojenských odborníků pro léčení. Léčením se zabývali felčari (z německého „Feldscherer“ tj. polní holič, stříhač), lázenští, holiči, ranhojiči atd. I organizace vojenského zdravotnického zabezpečení je spíše empirická, než racionální. Farmaceutické zabezpečení, tj. přípravu a výdej léčivých přípravků zabezpečovali civilní lékárníci, a to jak v míru, tak v době války.

Změnu přinesly reformy Josefa II., který na radu svého protomedika J. Brambily zřizoval stálé vojenské nemocnice. První vojenská nemocnice - Josefinum, se stává vzorem pro stálé vojenské nemocnice a vojenské lékárny. Farmaceutické zabezpečení ale nadále realizují civilní lékárníci nebo i materialisté - což se ukáže jako naprosto nedostačující.

Teprve v roce 1794 vzniká vlastní vojenská farmacie jako relativně samostatný proud farmacie. Vzniklo více jak 30 vojenských lékáren jako součást vojenských nemocnic a systém polních lékáren pro válku. Přes různé změny vojenství vznikl relativně stálý systém vojenské farmacie, který existoval v letech 1794–1948.

Ke změně vojenské farmacie dochází po roce 1950. Vojenská farmacie se stává integrální součástí vojenského zdravotnictví, ale její výhoda – relativní stabilita je pryč. Při každé reorganizaci armády se mění počty vojenských nemocnic, systémy řízení vojenského zdravotnictví a neustálými proměnami prochází i vojenská farmacie.

Závěrem je nutné zdůraznit, že kdo chce zkoumat dějiny vojenské farmacie, musí dobře znát dějiny světské farmacie a dějiny církevního lékárenství. Ale to nestačí. Musí navíc (kromě uvedeného) znát vojenství, tj. organizaci armády, způsoby vedení boje v různých historických epochách a v neposlední řadě organizaci vojenského zdravotnictví, což je téměř nesplnitelné. Proto vedle mnoha desítek historiků farmacie existovali v posledních 80 letech

pouze 3 historici vojenské farmacie: por. PhMr. JUDr. RNDr. PhDr. Karel Pejml (ve 30. letech 20.stol.), plk. RNDr. PhMr. Karel Pozbyl,CSc. (70. léta 20. stol.). a v současnosti se dějinám vojenské farmacie věnuje autor přednášky, který byl 32 let vojákem z povolání. Etapy vývoje vojenské farmacie vymežil následovně:

ETAPA	ČASOVÉ VYMEZENÍ	OBSAH ETAPY
I.	vznik vojenství - 5.-4. stol.př.n.l.	vojenská farmacie (vojensko-farmaceutická funkce) je integrovaná v léčitelství
II.	5.-4. stol. př.n.l. - pol. 1. stol. n.l.	vojenská farmacie se vyděluje z léčitelství
III.	pol. 1. stol. n.l. - poč. 17. stol. do vzniku stálých armád	funkce vojenské farmacie jsou plněny „civilní“ farmacií pouze po dobu bitev
IV.	poč. 17. stol. - 1794	funkce vojenské farmacie jsou plněny „civilní“ farmacií trvale v době války i v období míru
V.	1794 - pol. 20. stol. vznik profesionální vojenské farmacie	vojensko-farmaceutická funkce je relativně samostatná je plněna profesionální vojenskou farmacií
VI.	pol. 20. stol. - dosud	vojenská farmacie (vojensko-farmaceutická funkce) je integrovaná do vojenského zdravotnictví je plněna profesionální vojenskou farmacií

ALEŠ SEKERA – ZAKLADATEL UCELENÉ TEORIE SYNTÉZY LÉČIV

Nováček, L.

Když náš poslední ročník farmaceutického studia v roce 1952 přesunuli z Univerzity Karlovy v Praze do Brna, kde jsem v roce 1951 jako volentér pracoval na ústavu farmaceutické chemie pod dohledem asistenta PhMr. Kocourka, přijal mě RNDr. PhMr. Aleš Sekera též jako volentéra do své pracovní skupiny. Od té doby jsem poznával svého nového učitele a byl jsem od něj vychováván k systematické práci v oboru farmaceutické chemie, především při diplomové práci Kvarterní amoniové soli derivátů cholinu, kde byly připraveny sloučeniny S70 – S76 (S = Sekera).

Kdo byl Aleš Sekera? Přerovský rodák narozený 6. října 1922, za druhé světové války při uzavření českých vysokých škol prodavač u firmy Baťa, úředník v řeznictví a od roku 1943 aspirant v lékárně u Komenského.

Ještě v době svého farmaceutického studia se v roce 1946 stal vědeckou pomocnou silou u asistenta PhMr. Bohuslava Melichara, se kterým společně spřádali své představy o zaměření farmaceutické chemie. Byl ovlivněn Melicharovou tezí, že historická role lékárníka je léky objevovat, zkoušet, vyrábět a distribuovat (viz *Mladá farmacie* 1939).

Protože německá okupace Československa znamenala odtržení naší vědy od západního chemicko-farmaceutického vývoje, vlivem Melicharových idejí si Sekera zajistil v roce 1947 stáž po dobu tří měsíců v chemických laboratořích farmakologického ústavu pařížské lékařské fakulty u profesora Hazarda. V roce 1949 se vrátil opět do Paříže jako státní stipendista, kde sedm měsíců pracoval u profesora farmaceutické chemie R. Delabyho. Po odevzdání doktorské disertační práce byl v listopadu téhož roku promován na Sorbonně za doktora farmacie. Z těchto studií si přivezl na katedru farmaceutické chemie problematiku výzkumu lokálních anestetik, kterou vytvořením kolektivu doktorandů, vědeckých pomocných sil, asistentů a volentérů dále rozvíjel. Ovlivněn knihou *D. Bovet – F. Bovet: Nitti Structure et activité pharmacodynamique des médicaments du système nerveux végétatif* (1948) zasloužil se Sekera velkou měrou o třídění léčiv podle farmakologických skupin v brněnském pojetí farmaceutické chemie. Do programu výuky zahrnul podle původní Melicharovy idee ještě dosud chybějící syntézu léčiv. Tuto Aleš Sekera připravoval od roku 1951, kdy přednášel nepovinný předmět „Organická syntéza“ a v roce 1952 „Farmaceutická chemie speciální“. Syntézu léčiv jako povinný předmět začal přednášet od roku 1954. K tomu považoval za nutné vybudovat poloprovozní laboratoře, které by jednak sloužily k výuce, jednak by tam byly ověřovány výroby nových z výzkumu vzešlých preparátů. V polovině padesátých let dvacátého století v suterénu a nových přízemních místnostech na tř. Obránců míru (dnešní Joštova ulice) se začala výstavba poloprovozu. Postupně byly instalovány duplikátorové kotle. Též za účelem zahájení chodu poloprovozu si povolal na katedru z chemického průmyslu některé své žáky, kteří pracovali v Pardubicích. Byli to PhMr. Rudolf Dofek, v té době provozní chemik, PhMr. Jaroslav Sova z Východočeských chemických závodů Synthesia a PhMr. Libor Nováček z Výzkumného ústavu syntetických pryskyřic, kde též zaváděl poloprovozní výrobu epoxidových pryskyřic.

Jako základ syntézy léčiv pokládal Sekera ovládnutí organické syntézy.

Úzká spolupráce s prof. MVDr. Lebdušskou a především doc. MVDr. Čeňkem Vrbou z Vysoké školy veterinární v Brně zajišťovala testování na katedře syntetizovaných nových sloučenin. Především na anestetickou účinnost, dále na kurareformní, antimikrobiální, anthelmintickou, insekticidní a analgetickou aktivitu. Rozsáhle se plánoval výzkum lokálních anestetik s depotním účinkem při potlačování zhoubného bujení.

A. Sekera s Č. Vrbou plánovali též založení celostátního ústavu pro toxikologii, když již předtím poskytovali informace brněnským nemocnicím o antidotech při otravách.

Sekera, který pokládal za prvořadé studium literatury, zajistil především na Univerzitě Karlově a též z "čínské akce" chybějící referátové časopisy a kompendia pro fakultní knihovnu. Jeho zásluhou vyměňovala knihovna Farmaceutické fakulty za Československou farmacii kolem 300 zahraničních farmaceutických a chemických časopisů.

Aleš Sekera založil teoretické základy syntézy léčiv, které do té doby nebyly ve světě takovým způsobem zpracovány. Ve skriptech Úvod do syntézy léčiv, vydaných v roce 1956, napsal: "Tento úkol byl nesnadnější, protože tyto kapitoly nebyly dosud nikde souborně zpracovány a teoreticky podloženy. I nejnovější knižní publikace, zabývající se syntésou léčiv, jsou v podstatě farmaceuticko-chemickou systematikou, při čemž teoretické základy této disciplíny unikají, nebo jsou roztroušeny v textu a rozplývají se mezi jinými uvedenými fakty...". Podrobné uspořádání kapitol je zřejmé z přiložené části obsahu.

Je nutné ocenit, jak detailně a systematicky pojal Sekera syntézu léčiv. Jeho plány v tomto směru byly rozsáhlé, protože nechal u základních léčiv, např. kyseliny salicylové a acetylosalicylové, fenobarbitalu, fenacetinu, amidopyrinu, benzokainu a dalších udělat totální rešerši jejich příprav a výrob. Tato rešerše měla zachytit vývoj ve zdokonalování syntéz a jednotlivých sloučenin. Tímto úkolem byl pověřen L. Nováček.

Sekerovy plány dalšího rozvoje syntézy léčiv, výstavby poloprovozních laboratoří a zřízení celostátního ústavu pro toxikologii ukončil jeho odchod do zahraničí. V červenci roku 1957 se účastnil XVI. Kongresu Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii v Paříži. Studijní cesta do zahraničí mu byla umožněna po několika žádostech, které byly vždy zamítnuty. V Paříži pracoval potom na univerzitě v Servis de Chemie Laboratoire de Pharmacologie.

Aleš Sekera byl přátelský, i když velmi náročný učitel. Měl velký smysl pro humor, o čemž svědčí i jeho poslední pohlednice z 22. 7. 1957 z Paříže. Humor měl na katedře vždy velký podíl na usilovné práci. Svým pracovním nasazením a zapálením pro vědu byl hnací silou výzkumné práce.

Dobrovolné pařížské vyhnanství zást. doc. RNDr. PhMr. Aleše Sekery ukončila jeho tragická smrt dne 22. července 1961 při podmořském potápění u Pinarella na jihovýchodním pobřeží Korsiky.

LÉKÁRNÍCI V BOJI A NA VOJENSKÝCH UČILIŠTÍCH

Nováček, L.

Dvou světových válečných konfliktů (1914–1918 a 1939–1945) ve dvacátém století se čeští lékárníci účastnily jako příslušníci vojenských lékáren ať již v zázemí nebo v polních pohyblivých nemocnicích.

Ve druhé světové válce se staly jejich příslušnicemi i ženy – lékárnice, především u 1. československého armádního sboru v SSSR. Tam také přímé bojové nasazení absolvoval PhMr. Arnošt Friedmann jako velitel 1. protitankové čety v bitvě u Sokolova. Po druhé světové válce nastoupily početné ročníky farmaceutů a lékařů, které v létech 1939–1945 nemohly studovat pro uzavření českých vysokých škol, do vojenské školy pro důstojníky v záloze v Hradci Králové. V roce 1947 byli její příslušníci – aspiranti nasazeni proti „Benderovcům”, kteří přecházeli z východu na západ přes Československou republiku. Dělo se tak v rámci „Akce B”.

Československé úřady nasadily tyto aspiranty v Nízkých Tatrách, protože neměly vycvičené vojáky a tito aspiranti prodělali již vojenský výcvik.

Při bojovém nasazení tvořili jednu stranu útočného trojúhelníku a sousedili s Pohotovostním plukem SNB. Z druhé strany byl útvar další vojenské školy. Jak mi popsal tehdejší vojín – aspirant PhMr. Miroslav Šanda, pozdější asistent na Katedře galenické farmacie v Brně, byl postup v kopcovitém a nepřehledném tatranském terénu velmi obtížný a aspiranti na takové podmínky nebyli dostatečně vycvičeni.

Boje proti „Benderovcům” v roce 1947 si vyžádaly i oběti na životech. Celkem padlo 21 příslušníků armády a SNB, z toho sedm aspirantů. Nepodařilo se mi zjistit, zda mezi nimi byli i lékárníci.

Tehdy v historii poprvé a asi naposled došlo k masovému bojovému nasazení lékárníků společně s lékaři v Nízkých Tatrách při „Akci B”.

Prof. MVDr. FRANTIŠEK JURNÝ A BRNĚNSKÁ VETERINÁRNÍ CHIRURGIE

Pavlas, M., Němeček, L., Brauner, P., Buchalová, K.

Prof. Journý se narodil 17. 3. 1985 v Komni na Moravském Slovácku v rodině příležitostného dělníka. Po ukončení obecné školy byl jako výborný žák na radu učitele odeslán na studium na zemskou vyšší reálku do Uherského Brodu. Na středoškolských studiích byl finančně podporován tamním spolkem pro chudobné studenty, svými sourozenci a několika uherskobrodskými mecenáši. Od 14 let si na studium vydělával sám tím, že dával kondice slabším studentům.

Po maturitě odešel studovat na Vysokou školu zvěrolékařskou ve Vídni jako vojenský veterinární akademik. Po získání titulu zvěrolékaře v roce 1918 byl jmenován poručíkem veterinářem a odvelen na albánskou frontu a nastoupenou vojenskou dráhu již neopustil. Do konce první světové války působil jako chirurg v armádní veterinární nemocnici v Baošiči v Albánii a v roce 1919 se aktivně účastnil bojů za osvobození Slovenska. V letech 1919-1925 působil na Slovensku jako důstojník-veterinář z povolání.

Od začátku své činnosti jako důstojník-veterinář měl mnohem blíže k chirurgii než k jiným oborům veterinární medicíny. V této činnosti se propracovává k svému cíli – modernímu pojetí veterinární chirurgie. Roku 1922 složil fyzikální zkoušku a o dva roky později byl promován na doktora veterinární medicíny na brněnské Vysoké škole zvěrolékařské. Od roku 1925 působil jako chirurg specialista pro těžší chirurgii podle potřeby ve všech posádkách republiky. Získával poznatky rovněž u humánních chirurgů, zejména u profesora Jiřího Diviše v Praze.

V období 1926-1931 působil jako profesor zvěrolékařství na státní hospodářské škole v Nitře, kde vedl mimo jiné i ošetřovnu, a poté až do doby okupace naší země působil v Hodoníně, Bratislavě a Uherském Hradišti. V době okupace přidělen k 1. vládnímu praporu v Praze a zapojil se do odboje. V roce 1944 byl odeslán jako šéfchirurg do Pferdelazaretu 204, kde navázal kontakty s ilegálními pracovníky v Příbrami, stal se členem partyzánské skupiny „Smrt fašismu“ a byl pověřen dobytím a obsazením vojenské veterinární nemocnice. Se svojí skupinou zajal 500 německých důstojníků a vojáků, ukořistil 662 koní, na 100 vojenských vozidel a množství zdravotního materiálu.

Po skončení války získal prof. Journý roku 1945 titul odborného veterináře pro chirurgii a v lednu 1946 byl habilitován pro obor chirurgie a očního lékařství na Vysoké škole veterinární v Brně. V červnu roku 1947 mu byl udělen titul „venia doctenti“ pro zmíněný obor ministerstvem školství, věd a umění a od března 1948 se stal externím spolupracovníkem Vysoké školy veterinární v Brně. Vedl přednášky, cvičení a zkoušky z chirurgie a také dílčí zkoušky z anatomie z důvodu nemoci prof. Koldy, nadále však působil jako šéfchirurg a velitel vojenské veterinární nemocnice I v Praze a Pardubicích. V říjnu 1948 byl přeložen do Brna, kde zůstal do konce života a pobýval na adrese Vodova 103.

Roku 1949 vydal prof. Journý učebnici Veterinární chirurgie, první česky psanou kompletní učebnici tohoto typu vůbec. Učebnice vyšla v nákladu 2 200 kusů a výše výrobních nákladů na její vydání činily téměř 600 000 Kčs. Učebnice byla velice kladně přijata a hodnocena, o čemž svědčí také její recenze v Časopise československých veterinářů na podzim roku 1949:

„Dávno očekávaná tato kniha, která byla vydána bez jakékoli subvence z veřejných prostředků, znamená po mnohých stránkách význačný mezník pro učebnice veterinární chirurgie. Jednak je tu v jednom díle sloučeno vše, co dnes patří do tohoto oboru. Dále jde o knihu veskrz originální, jak z hlediska textu tak i vyobrazení. Jen zcela výjimečně se vyskytují obrázky, převzaté z jiných děl. Pokud jde o bohatost názorných vyobrazení, nemá kniha konkurence. Výhodou je, že autor dával přednost dobré kresbě před fotografiemi, které jsou málokdy dost názorné. Při tom se vhodně uplatnilo především to, že autor sám je výborný

kreslíř. Že bylo třeba volit velmi stručný text, aby se kniha nerozrostla do značných rozměrů, rozumí se samo sebou. Při tom nebylo nic podstatného opominuto. Je předností knihy, že obrací zřetel hlavně k potřebám studenta a praktika. Proto také nebyly uváděny četné literární prameny. Knihu lze objednat u Studentské organizace č. vet. mediků v Brně, Dimitrovova 67. Upozorňujeme zatím na tuto publikaci v očekávání, že budeme moci brzo uveřejnit její hodnocení z povolanějšího pera.“

V publikaci prof. Journý představil jeden ze svých patentů – novou inhalační masku pro koně na vedení chloroformové narkózy, která dosáhla svého času velkého rozšíření a byla uplatňována i na zahraničních pracovištích. V roce 1949 byl vyslán jako oficiální delegát ČSR na XIV. Mezinárodní sjezd veterinářů v Londýně, kde v přednášce na téma A new Inhaler in Horses představil svoji masku zahraničním kolegům.

Prof. Journý byl jedním z prvních chirurgů, který propracoval moderní operativní veterinární chirurgii a pochopil a uvědomil si důležitost dokonalé anesteziologie, bez níž není fyziologické operování možné.

Po zproštění vojenské služby v roce 1950 byl prof. Journý jmenován přednostou chirurgické a oční kliniky VŠV v Brně a v květnu 1951 státním docentem. O rok později byla publikována Journého skripta Veterinární oftalmologie a v roce 1958 další učebnice Speciální veterinární chirurgie, kterou vydává spolu s prof. Emanuelem Králem.

Roku 1955 byl František Journý jmenován profesorem chirurgie a očního zvěrolékařství a necelé čtyři roky nato byl donucen odejít do předčasného důchodu z tehdejší Veterinární fakulty Vysoké školy zemědělské a lesnické v Brně. Od poloviny 60. let minulého století však opět působil jako externí lektor – profesor konzultant – na VŠV v Brně na Katedře chirurgie, ortopedie a rentgenologie. Prof. Journý byl oblíbeným přednášejícím, za což vděčil svému mistrnému vypravěčskému umění. Posluchači jeho přednášky rádi navštěvovali nejen pro jejich dokonalost, ale také proto, že věděli, že jim poskytnou mnoho nových a cenných informací pro praxi na poli veterinární medicíny. Prof. Journý pořádal přednášky a odborné semináře také za hranicemi města Brna, a to v Olomouci, Českých Budějovicích, Plzni, Bratislavě a Praze.

Prof. Journý byl autorem více než 30 odborných článků a vědeckých prací převážně na téma anesteziologie a pravidelným přispěvovatelem a majitelem dvou patentů na chirurgické nástroje. Ovládal šest cizích jazyků, díky jejichž znalosti mohl čerpat informace z mnoha zahraničních zdrojů a jimi zdokonalovat oblast své profese.

Prof. František Journý zemřel dne 4. 5. 1979 v Brně ve věku 84 let.

VETERINÁRNÍ SLUŽBA ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

Pawel, O.

Začátky vojenských veterinárních služeb

Člověk si domestikoval zvířata nejen pro obživu a pomoc v práci, ale i proto, aby mu pomáhala, jako bojový prostředek, ve válce. Jednalo se zejména o tyto druhy zvířat: kůň a jeho kříženci, velbloud, slon, pes, poštovní holub, případně jiné druhy. Zvířata byla v boji ohrožována stejně jako lidé. Takže válečník se musel starat o raněná a nemocná zvířata stejně jako o postižené spolubojovníky. Toto je nám známo již ve starověku. Ve starém Řecku se setkáváme s léčiteli vojenských koní – hipiatry. Ve starém Římě se setkáváme s termínem „*medicus veterinarius (veterinus)*“. Byl to *medicus hominum animaliumque*. Zde můžeme hledat původ, kde vznikl pojem „veterinární medicína“. Jednalo se pravděpodobně o staršího léčitele lidí, který uměl léčit i zvířata. Ve vývoji léčení zvířat došlo k podstatnému zvratu v roce 1762. Francouzská armáda pocítovala nedostatek vzdělaných odborníků pro léčení koní. Armáda dala popud k založení prvního vysokého učení, které by vychovávalo odborníky pro léčení zvířat. A tak byla v Lyonu založena *L'école nationale vétériaire* – Vysoká škola veterinární.

Vznik veterinární služby v československé armádě

Československá armáda a tedy i její veterinární služba v roce 1918 vycházela předně z tradic čsl. legií, někdy také i ze zvyklostí běžných v armádě bývalého Rakouska-Uherska, ale zejména ze vzoru armády francouzské. S francouzským vzorem se do ČSR tak dostává slovo „veterinář“, které vzniklo překladem francouzského „vétérinaire“. Nahrazovalo srozumitelnější slovo „zvěrolékař“, které bylo doslovným překladem z němčiny. Označení „veterinář“ pro naše povolání bylo nejprve zavedeno v armádě. Zdůvodňovalo se to tím, že označuje odborníka, který nejenže provádí léčebnou a preventivní činnost, ale vykonává také veterinární hygienický dozor nad potravinami.

Čsl. armáda byla zpočátku převážně hipomobilní. V armádě byly pluky jezdeckva později přejmenované z historických důvodů na dragounské (celkem 11 pluků) hipotrace byla u pluků pěších, vozatajstva, pluků lehkého, středního a jízdního dělostřelectva, nosné jednotky mělo horské dělostřelectvo a pěchota. S postupnou motorizací armády se začalo ve třicátých letech. Motorizace se prováděla váhavě a pomalu, stejně jako v armádě francouzské. MNO bylo pod vlivem agrární strany. Strana měla zájem, aby zemědělci mohli armádě dodávat nejen potraviny, ale i zvířata, krmivo, stelivo. Ještě k 30. 9. 1938, kdy armáda měla 21 divizí, připadal na každého šestého vojáka jeden kůň.

Jak motorizace a vůbec technizace v armádě postupovala, možno posoudit dle vzpomínek pamětníka, šéfveterináře populárního jezdeckého pluku v Klatovech. Citují: „Když se pluk přesunoval na cvičení, byla to kolona dlouhá na několik kilometrů. Kolona sestávala z jezdců a koňských spřežení. Mezitím se přesunovalo osobní auto velitele pluku. Velitel však ve voze neseděl. Vedl pluk vpředu v sedle. Ve voze seděl písař pluku, který měl na klíně jediný psací stroj pluku a takto jej chránil před poškozením.“

Počty československé armády k 30. září 1938 (po mobilizaci)

vojáci	1.327.000
koně a ostatní jednokopytníci	217.128
motocykly	5.058
automobily	25.349
autobusy	720
říční bojová plavidla	18
yperit	85.000 kg
ostatní bojové chemické látky	26.505 kg

Armádu tvořilo:

- 17 divizí (51 pluků, včetně 3 horských pluků a 17 dělostřeleckých)
- 4 rychlé divize (po 2-3 dragounských plucích a 4 oddílech dělostřelectva)
- tj. celkem 21 divizí.

Síly a prostředky veterinární služby

Silnému ekvitanstvu v armádě také odpovídala početná veterinární služba. Veterinární lékař byl v míru plánován u každého hipomobilního pluku, či samostatného praporu, oddílu, korouhve. V poli byl veterinární lékař navíc plánován u každého praporu, oddílu, korouhve. Na této úrovni bylo stavěno veterinární obvaziště. Na úrovni pluku se tvořila veterinární ošetrovna, na úrovni divize byla odsunová veterinární nemocnice a na úrovni armády veterinární nemocnice. Na každého veterinárního lékaře byl plánován minimálně další jeden příslušník pomocné veterinární služby. Pod odborné vedení veterinární služby spadal taktéž podkovářský personál.

Veterinární služba prováděla veterinárně hygienický dozor u občanských dodavatelů potravin, krmiva, steliva. V poli byl prováděn veterinární hygienický dozor na porážecích místech divizí a polních jatkách armády.

Vojenská příprava veterinárních lékařů pro službu v armádě byla prováděna ve škole pro záložní důstojníky veterinární služby v Pardubicích. Vojenské veterinární nemocnice byly v posádkách Pardubice, Hranice na Moravě a Bratislava. Vědeckou základnou veterinární služby byl Vojenský technický ústav (VTÚ) v Praze. Zde byl 4. odbor veterinární. Zde se řešily zejména úkoly veterinární ochrany před bojovými chemickými látkami. Ústřední veterinární sklad byl v Bystřici pod Hostýnem. V Horních Motěšicích byl vojenský hřebčín, v Hostouni vojenská hřibárna.

Rozpad ČSR a 2. světová válka

Po rozpadu ČSR byla situace veterinární služby jiná v Českých zemích a jiná na Slovensku. Veterinární lékaři v Českých zemích byli demobilizováni a zaměstnáni v občanském sektoru. Na Slovensku pokračovali ve službě v armádě tzv. Slovenského štátu. Mnozí z vojenských veterinárních lékařů byli aktivními účastníky domácího nebo zahraničního odboje.

Obnovení Československa 1945-1948

Čsl. armáda byla obnovena včetně veterinární služby. Momentální nedostatek veterinárních lékařů v armádě byl řešen vypisováním vojenských stipendií pro posluchače veterinární medicíny. Pokračovala motorizace armády. Dragounské pluky nebyly obnoveny. Postupně zanikalo vozatajstvo. Ekvitanstvo ještě přetrvávalo v pěších a horských plucích a u lehkého a středního dělostřelectva. Byla zřízena dělostřelecká jezdecká škola v posádce Nové Zámky. Náčelníkem veterinární služby se stal zkušený odborník, doslova veterinární polyhistor, jazykový polyglot a hlavní redaktor celostátního veterinárního periodika Časopis československých veterinářů. Měl hodnost generál majora.

Zásah politických změn roku 1948 do vojenské veterinární služby

Armáda byla přejmenována na Československou lidovou armádu (ČSLA). Armáda se dále budovala striktně dle sovětského vzoru. Sovětizace postihla i veterinární službu. Pojem veterinář byl nahrazen názvem „veterinární lékař“, který vychází z ruského „veterinarnyj vrač“. Celostátní veterinární periodikum nahradilo „Veterinářství“, dle sovětské „Veterinaria“. Tento název platí dodnes. Náčelník veterinární služby, který začal studovat veterinární medicínu na vojenské veterinární akademii ve Vídni za Rakouska-Uherska, byl penzionován začátkem padesátých let. Nahrazen byl relativně mladým důstojníkem v hodnosti majora, který ač se osvědčil jako dobrý odborník a schopný organizátor, měl zřejmě hlavní kvalifikaci pro funkci v tom, že byl absolventem vojenského politického učiliště.

Očekávala se 3. světová válka. Budovala se silná a početná armáda, včetně veterinární služby. VTÚ nestačil pokrývat potřeby armády. VTÚ byl rozpuštěn a z jeho odborů byly vytvořeny tzv. zkušební a výzkumná střediska jednotlivých druhů zbraní a služeb. Tyto byly roztroušeny po území celého státu. Tak také ze 4. odboru VTÚ vzniklo Veterinární výzkumné středisko v Praze Motole, v bývalém sídle řádu Maltézských rytířů. Toto zařízení v šedesátých letech změnilo název na Vojenský veterinární výzkumný ústav a posléze v sedmdesátých letech na Vojenský veterinární doškolovací a výzkumný ústav. Vedle toho ústavu byla vytvořena v Mezně u Tábora farma laboratorních zvířat, která zásobovala zvířaty celou ČSLA. Bylo vytvořeno Středisko pro výcvik psovodů a psů v Grabštejně. V Hlučíně byl založen Okruhový veterinární oddíl. V roce 1952 byla zrušena škola pro záložní důstojníky veterinární služby v Pardubicích. Byly zřízeny vojenské katedry na veterinárních fakultách v Brně a v Košicích. V roce 1956 byl motorizován poslední hipomobilní útvar. Vojenské veterinární nemocnice byly převedeny do občanského sektoru.

Dle nových tabulek počtů byl plánován veterinární lékař u týlových složek každého svazku. Místa pro veterinární lékaře byla taktéž plánována ve vojenských výcvikových prostorech a u jednoho důležitého samostatného útvaru. Veterinární zabezpečení armády zahrnovalo tyto hlavní úkoly:

- veterinární hygienický dozor na potraviny
- léčebná a preventivní péče o zvířata vojenské správy (služební psy, hospodářská zvířata pomocných zemědělských hospodářství)
- vojenská služební kynologie

V polních podmínkách byla stavěna pojízdná armádní veterinární rota a polní veterinární laboratoř. Začalo se s výrobou pojízdných veterinárních laboratoří. Veterinární hygienický dozor se z polních jatek přesunul do nově vytvořeného pojízdného masokombinátu, pojízdných uzenářských dílen, které byly aktivovány spolu s pojízdnými pekárny.

Okupace 1968

Veterinární služba, tak jako celá ČSLA, se dostala pod kontrolu sovětských vojsk. Byly prováděny kádrové změny. Část příslušníků veterinární služby byla propuštěna z politických důvodů. Propuštěn byl i náčelník veterinární služby a byl mu dokonce zakázán pobyt v Praze. Nový náčelník služby se uplatnil jako důsledný normalizátor. Politicky akcelerovaným způsobem se stal profesorem veterinární fakulty a relativně rychle dosáhl hodnosti generál majora, což byla nejvyšší plánovaná hodnost pro tuto funkci.

Na území ČSSR působila také vojenská veterinární služba střední skupiny vojsk. S touto byla organizována společná odborná zaměstnání a cvičení. Pobýval zde náčelník veterinární služby střední skupiny vojsk, byl v hodnosti podplukovníka, původem z Kyjeva. V odborných záležitostech s ním bylo možno celkem solidně jednat. V obci Luštěnice byl rozvinut sovětský armádní veterinární oddíl. Náčelník oddílu, v hodnosti majora, pocházel z Běloruska. Jevil se jako typický politikou prodchnutý sovětský důstojník. Veterinární služba sovětské armády si zabezpečovala veterinární hygienický dozor u výrobců potravin, od kterých potraviny odebírala sovětská armáda.

V ČSLA byl veterinární hygienický dozor rozšířen také na výrobce potravin pro Státní hmotné rezervy. Pro polní podmínky byl stavěn frontový veterinární oddíl a veterinární laboratoř frontu. V rámci federalizace byl vytvořen další okruhový veterinární oddíl v posádce Tnava. Výzkumná a vědecká činnost se přednostně zaměřovala na problematiku veterinární ochrany služebních a hospodářských zvířat a potravin před ničivými účinky zbraní hromadného ničení. VVDVÚ byl v roce 1978 redислоkovan z Prahy do posádky Košice. Údajně ze strategických důvodů. S tímto ústavem byla přestěhována také Vojenská veterinární knihovna, obsahující přes 11.000 svazků odborné literatury. Náčelník veterinární služby byl krátce před rokem 1989, v penzijním věku, přeložen na vojenskou katedru jedné vysoké školy. Jeho nástupce, který měl stále bydliště na Slovensku, skončil ve funkci s rozpadem ČSFR.

POSTGRADUÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VOJENSKÝCH VETERINÁRNÍCH LÉKAŘŮ V PŘEDMNICHOVSKÉ ČSR

Šindlár, J.

Tradice postgraduálního vzdělání českých zvěrolékařů se odvíjí od roku 1895, kdy byly na 1. sjezdu československých zvěrolékařů v Praze vytyčeny požadavky na zřízení české zvěrolékařské školy a na organizování českých zvěrolékařských postgraduálních (tzv. pokračovacích) vzdělávacích kursů. První pokračovací kurs pro moravské civilní zvěrolékaře německé národnosti uspořádala ve dnech 14.–26. listopadu 1898 v Brně Moravská společnost pro zvelebení hospodářství, půdoznalství a vlastivědy a hlavním organizátorem kursu byl moravský zemský zvěrolékař Josef Rudovsky. Tento čtrnáctidenní kurs byl věnován chovatelské problematice, které se na vídeňské zvěrolékařské škole nevěnovala dostatečná pozornost. O rok později se konal druhý běh tohoto chovatelského kursu pro moravské zvěrolékaře české národnosti 6.–12. listopadu 1899 v Přerově.

Postgraduální vzdělávání českých vojenských zvěrolékařů se stalo skutečností až o čtvrt století později, kdy již existoval samostatný československý stát, podporující vzdělávací postgraduální aktivity československých profesních veterinárních organizací. Pro vojenské zvěrolékaře měla velký význam Ústřední jednota čs. zvěrolékaři, založená v roce 1920, jejímiž členy mohli být všichni zvěrolékaři, bez ohledu, zda působili ve státní (civilní nebo vojenské), veřejné nebo soukromé sféře. Tato profesní organizace se v letech 1918-38 angažovala v rozvíjení civilního i vojenského veterinárního doškolování. První doškolovací kurs pro československé zvěrolékaře uspořádala 21. a 22. června 1920 ve Vysokém Mýtě. Byl zaměřen na moderní kastrovací metody. V této době se ozývaly i mezi vojenskými zvěrolékaři hlasy (např. r. 1919 vojenský zvěrolékař MVDr. Karel Sejkora), aby se začaly i pro vojenské zvěrolékaře organizovat odborné doškolovací akce.

Požadavek na pořádání speciálních kurzů pro tuto skupinu československých zvěrolékařů byl docela logický vzhledem k některým odlišnostem v jejich pregraduální přípravě před rokem 1918. Vojenští zvěrolékaři představovali dosti nesourodou skupinu z hlediska všeobecného vzdělání a odborné kvalifikace. Největší zastoupení v ní měli absolventi vídeňské Vojenské veterinární akademie z let 1905–17, kteří byli nejlépe připraveni k zabezpečování veterinární péče v armádě. Mnozí z nich po vzniku Československa odešli do civilního sektoru a působili zejména na Vysoké škole zvěrolékařské v Brně, v ústavech pro chov koní a ve Státním diagnostickém a séroterapeutickém veterinárním ústavu v Ivanovicích na Hané. Kromě veterinárních akademiků byli mezi čs. vojenskými zvěrolékaři zastoupeni i absolventi vídeňské veterinární školy před rokem 1905, kteří byli připravováni pro civilní i vojenské využití a kteří nemuseli mít ukončené středoškolské vzdělání. Třetí skupinu mezi vojenskými zvěrolékaři představovali tzv. kuršmídi (léčící kováři), kteří se v československé armádě věnovali především podkovářské činnosti, na kterou byla hlavně zaměřena jejich předchozí odborná příprava na vídeňské veterinární škole. Doškolování mělo přispět k stmelení této nesourodé skupiny a k zmírnění odborných a společenských rozdílů mezi jejími jednotlivými složkami.

Vojenská veterinární služba byla od poloviny 20. let řízena z 35. tzv. remontního oddělení Ministerstva národní obrany. Celkem sloužilo v čs. armádě po vzniku republiky, převážně u útvarů jezdeckta, dělostřelectva a vozatajstva, kolem 200 vojenských zvěrolékařů. Z nich bylo kolem 100 důstojníků veterinářů – nejvíce v hodnosti štábního kapitána. V této době, kdy vojenskou vet službu řídil major Václav Polívka, bylo posláním čs. vojenské veterinární služby udržování dobrého zdravotního stavu vojenských zvířat, ochrana zvířat před nakažlivými chorobami a tlumení těchto chorob.

Tomuto cíli sloužilo i tématické zaměření pokračovacích nebo informačních kursů pro československé vojenské zvěrolékaře, které se konaly v letech 1923-38 na základě dohody mezi ministerstvem zemědělství a národní obrany ve většině případů na Státním

diagnostickém a séroterapeutickém veterinárním ústavu v Ivanovicích na Hané. Uskutečnilo se jich celkem 19 a jejich obsahem byly převážně odborné problémy týkající se infekčních chorob, sérologie a imunologie. Vlastní léčení koní a jejich podkování již nemělo v odborné přípravě vojenských veterinářů tu důležitost jako dříve a nebylo tedy do programu zařazeno. Kursy trvaly většinou šest dní a průměrný počet účastníků byl 20 osob. Zájem o kursy byl obrovský a nikdy nebylo možné uspokojit všechny zájemce. Část výloh byla posluchačům hrazena ze státních prostředků. Vyučujícími byli většinou pracovníci ivanovického ústavu.

První kurzy se uskutečnily v říjnu 1923 a probíhaly ve dvou bžích po 15 účastnících. Obsahovaly poznatky z veterinární diagnostiky, bakteriologie a sérologie za posledních 10 let. Trvaly 10 dní a na 6 hodinách denní výuky se podíleli 4 přednášející. Ředitel MVDr. Karel Macek přednášel o vozhrivce, vzteklině a nakažlivém zmetání, MVDr. Jan Černovský o sněti šelestivé a chřipěci, MVDr. Karel Hruška referoval o antraxu a tuberkulóze a Karel Kittler se zabýval výsledky každodenní práce ústavu. V praktické části výuky se účastníci mohli seznámit s provozem ústavu. Obdobné kursy se konaly v Ivanovicích na Hané také v dalších letech.

V roce 1924 se mimořádně stala místem doškolení vojenských veterinářů Vysoká škola zvěrolékařská v Brně, která disponovala nejpočetnějším kádrem veterinárních odborníků. Mezi přednášejícími byli i kolegové posluchačů z vídeňské vojenské veterinární akademie. Od 24. března do 11. dubna 1924 se uskutečnil třítydenní kurs, kterého se zúčastnili důstojníci veterináři z brněnské posádky a 13 mimobrněnských vojenských veterinářů. V kursu přednášeli prof. Alois Hanslian, prof. Antonín Hrůza, prof. František Král, prof. František Ševčík, prof. Jan Lenfeld, prof. Jan Lukeš, prof. Otakar Rybák, prof. Antonín Klobouk, prof. Edward Babák a prof. Jan Bečka. V prosinci 1924 proběhl na škole druhý běh pro důstojníky veterináře vyšších hodností. V kursech v Ivanovicích na Hané a v Brně v letech 1923-24 vystřídali téměř všichni vojenští veterináři.

Přelom 20. a 30. let přinesl útlum v pořádání doškolovacích kursů pro vojenské veterináře. Přispěla k tomu nepříznivá sociálně ekonomická situace státních organizací v letech světové hospodářské krize. Navíc ivanovický ústav, vedený MVDr. Karlem Mackem, zápasil s řadou interních odborných a personálních problémů, které pronikaly i na veřejnost a stávaly se součástí tehdejších politických sporů koaličních stran.

K obnovení doškolovacích akcí vojenských zvěrolékařů došlo v roce 1933, kdy se od 26. listopadu do 9. prosince uskutečnily v ivanovickém ústavu dva kursy pro civilní a vojenské zvěrolékaře. Program byl stejný jako ve dvacátých letech. Účastníci si museli ve srovnání s obdobím před hospodářskou krizí hradit větší část výdajů. Počet účastníků byl stanoven na 26 osob s ohledem na omezenou ubytovací kapacitu. Další kursy v Ivanovicích na Hané se konaly ve stejném pojetí i v dalších letech, kdy ústav řídil MVDr. Jan Černovský. Mezi přednášejícími byl nadále i MVDr. Karel Hruška, uznávaná evropská kapacita na úseku tlumení sněti slezinné.

Ve 30. letech, kdy v čele vojenské veterinární služby stáli generál MVDr. Jaroslav Stodola a generál MVDr. Antonín Hošek, byly zaváděny tzv. preventivní prohlídky koní a prohloubila se spolupráce vojenských veterinářů se zdravotní službou. Oficiálně se začal používat k označení veterinární služby modrý kříž. Každý vojenský veterinární lékař u útvaru měl veterinární ošetřovnu s dostatkem nástrojů pro nutné operace.

Nejvýznamnější obsahovou změnou bylo to, že se do popředí dostávala hygiena potravin a vojenští zvěrolékaři byli pověřováni kontrolou živočišných potravin určených pro stravování vojáků. S velkým zájmem se setkaly kursy věnované hygieně masa a mléka, které s podporou ministerstva zemědělství pořádal prof. Jan Lenfeld. Kursy organizované Ústřední jednotou československých zvěrolékařů a ministerstvem zemědělství začaly dvěma pětidenními běhy 8.-12. prosince a 15.-19. prosince 1930. Přednášejícími byli prof. Jan Lenfeld, MVDr. František Nováček, MVDr. Jan Hökl a prof. Antonín Klobouk. O několik let později se vojenští zvěrolékaři zúčastňovali i pravidelných seminárních rozprav z veterinární hygieny, pořádaných v letech 1936 a 1937 prof. J. Lenfeldem na Vysoké škole veterinární

v Brně, které plnily doškolovací funkci vůči všem skupinám československých veterinářů. Zvláštní formou doškolování vojenských zvěrolékařů v oblasti veterinární hygieny byly i odborné stáže, k nimž patřil např. několikaměsíční studijní pobyt MVDr. Aloise Píši na ústavu prof. J. Lenfelda.

Speciální místo v organizaci veterinárního doškolování zaujímaly aktuální kursy o bojových látkách, které se začaly uskutečňovat v době silícího ohrožení československého státu fašistickým Německem. Pořádala je v polovině 30. let na Vysoké škole veterinární v Brně Ústřední jednota československých zvěrolékařů. Účastnili se jich spolu s civilními kolegy i vojenští zvěrolékaři. Na prvním kursu 28. dubna 1934 zazněly přednášky doc. Jaroslava Lebdušky, prof. Františka Krále a prof. Emila Příbyla. Druhý kurs, konaný 3. prosince 1937, se uskutečnil na stejném místě se stejnými přednášejícími.

Nový přístup k obsahu a formám doškolování veterinárních lékařů představovaly od r. 1934 doškolovací akce Mladé generace veterinářů, jejímiž aktivními členy byli i vojenští veterináři. Tato nová profesní organizace hájila a prosazovala zájmy mladých začínajících veterinářů, vstupujících po absolvování Vysoké školy veterinární v Brně do praxe v těžkých konkurenčních podmínkách po hospodářské krizi z počátku 30. let. K vůdčím duchům této nové profesní organizace patřil vojenský veterinář major MVDr. Vladimír Chládek, jenž byl zaníceným obhájcem povinného a systematického doškolování veterinárních odborníků i propagátorem netradičních forem vzdělávání – tzv. tematických exkursí.

Od r. 1931 začalo ministerstvo národní obrany pořádat kursy pro důstojníky veterináře v záloze, které byly nezbytné pro povyšování důstojníků. Obsahem doškolování byly poznatky vojenského rázu. Organizátorem se stalo Oddělení pro veterinární důstojníky v záloze, které vzniklo v r. 1931 při Vojenském jezdeckém učilišti v Pardubicích. Do roku 1937 se uskutečnilo v Praze, Hradci Králové, Brně, Bratislavě a Českých Budějovicích 9 kursů tohoto zaměření.

Poslední doškolovací kurs pro vojenské veterináře se konal 13.-15. června 1939 na Vysoké škole veterinární v Brně. Zabýval se otázkou, jak po zřízení Protektorátu a rozpuštění československé armády umístit vojenské veterináře mimo armádu a přeškolit je. Do vládního protektorátního vojska bylo převzato jenom 20 vojenských veterinářů. Ostatní nacházeli uplatnění v civilním sektoru- ve Státním zdravotním ústavu v Praze, na jatkách, na Vysoké škole veterinární v Brně, ve výzkumných zemědělských ústavech, na veterinárních odděleních státní správy, v ústavech pro zkoumání potravin a v soukromé a obecní veterinární praxi.

VOJENSKÉ LÉKÁRNY V DOBĚ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Vostatek, M.

V listopadu 1914 byl vydán rozkaz k výstavbě c.k. vojenské nemocnice v Pardubicích. Město bylo vybráno z mnoha důvodů. Předně leželo na hlavní železniční trati a na jihu města v blízkosti nádraží bylo vojenské cvičiště, které posloužilo jako vhodná stavební plocha pro výstavbu mohutného zdravotnického komplexu. Právě na tomto cvičišti uskutečnil pardubický rodák Ing. Jan Kašpar v roce 1911 první lety u nás. Plocha nemocnice měla přibližně rozlohu 1 000 x 800 metrů, tedy 80 hektarů. Barákové město bylo rozděleno na pět od sebe oddělených bloků. Uspořádání bylo geometrické, mezi jednotlivými objekty byly hlavní cesty 25 metrů široké, vedlejší pak 16 m. Rozhodnutí vyšší orgánů tehdy předpokládalo výstavbu nemocnice pro 10 000 raněných a nemocných. Komplex nemocnice se sestával ze 198 nemocničních pavilónů, 8 pavilónů pro pozorování pacientů podezřelých z infekčního onemocnění. Posléze tam bylo 150 hospodářských a administrativních budov, kde bydleli lékaři a další zdravotnický a vojenský personál. Byly zde i operační sály, lékárny, bakteriologický pavilón, skladiště, pitevny, márnice, hospodářské budovy atd.

Se stavbou se počalo začátkem prosince 1914 a na jaře i přes nepřízeň počasí a nemalých potížích bylo hotovo bezmála 200 objektů. Za necelý rok se tak postavilo 365 budov, které byly dřevěné a další i zděné. Všude byla instalována jak studená, tak teplá voda, horkovzdušné topení, elektřina, kanalizace a další. Součástí objektu byla i velká prádelna, která sloužila ještě v 60. letech min. století. Tolik bylo potřeba konstatovat, aby se vytvořila představa o této mohutné válečné nemocnici. Jak bylo řečeno, bylo tam celkem pět lékáren, tedy pro každý blok jedna. Zatímco v prvním a druhém bloku byla lékárna součástí tzv. průchodných budov, které oddělovaly tzv. „čisté a nečisté“ (rozuměj infekční a neinfekční) prostory. V dalších blocích byly lékárny v samostatných domcích.

Co to byly průchozí budovy? Tyto stály na rozhraní infekčních bloků a tudy museli procházet všichni z ošetřujícího i technického personálu. Byly tam oddělené šatny (dobově se hovořilo o svlékárnách) pro lékaře, ošetřovatelky atd., dále pak lázeňské kabiny se sprchami a posléze oblékárny. Součástí zde byla i lékárna, která byla oddělena. Každá z prvních dvou lékáren byla rozdělena na část „čistou“ a na část „nečistou“. Na „nečisté“ straně byla jen přijímací místnost. Výdej léků se zde uskutečňoval přes předávací dvojitou skříň. Projektant ji vyřešil tak, že okno v lékárnické části se dalo otevřít pouze tehdy, když přijímací okno bylo zavřeno a pochopitelně i na opak.

Lékárny se stávaly z vlastní lékárny, dále z laboratoře, inspekční místnosti pro lékárníka, skladiště, temné komory a WC. Zařízení bylo klasické: bílý nábytek, skříně, tára, pracovní stůl aj. Na obrázku v dobové publikaci je patrný i tzv. „kanon“ pro přípravu větších kvant prášků. Dále pak lékárny zajišťovaly nemocniční komplex léky, obvazovým a zdravotnickým materiálem. Destilovanou vodu získávaly lékárny ze specializovaného domku, v němž se vyráběla.

Nedochovaly se doklady o farmaceutech, kteří zde pracovali. Jistě stojí za zmínku, že byl kritický nedostatek lékařů a odborného zdravotnického personálu. Zachoval se snímek prof. MUDr. Jaroslava Hlavy (zakladatele české mikrobiologie, rodáka z Dolních Královic a jednoho z těch profesorů, kteří v roce 1882 stáli u vzniku české lékařské fakulty). Na fotu jsou nejen lékaři, ale i starší pánové s titulem MUC (byl operní pěvec!). Vojenská správa musela i s nimi obsazovat lékařská místa. Jestliže něco podobného bylo u farmaceutů, není známo.

Po válce se postupně nemocnice likvidovala a pomalu se s sem přesouvaly z Lysé na Labem jednotky čs. železničního pluku č. 1. Část baráků byla vyčleněna jako nouzové obydlí pro chudinu. Zděné baráky a další zařízení sloužily ještě dlouhá desetiletí armádě. Ještě dnes lze nalézt zbytky bývalých objektů.

Tolik k jedné zajímavosti z dob konfliktu z let 1914–1918, v němž hrálo ne právě malou roli i pět vojenských lékáren.

DRUVET – DRUŽSTVO ZVĚROLÉKAŘŮ

Vranová, V.

Družstvo zvěrolékařů bylo založeno 14. 8. 1920, na ustanovující valné hromadě v Brně, Sokolském domě, ulice Nová 9, přítomno bylo 38 zakládajících členů. Základním účelem Družstva byla podpora literární činnosti zvěrolékařské, převzetí a vydávání časopisu Zvěrolékařský obzor, kromě toho mělo Družstvo fungovat jako zprostředkovatel společného nákupu léků, obvazového materiálu a knih. Do společenstevního rejstříku bylo zapsáno jako:

Družstvo zvěrolékařů v Brně, zapsané společenstvo s ručením omezeným

Sídlo: Brno, Lažanského nám. 4

Předmětem podnikání bylo:

- a) zprostředkování společného nákupu hospodářských potřeb, jako léků, obvazů, nástrojů, knih, časopisů, šatstva, prádla, látek, potravin atd., dobytka, strojů, nářadí nebo jiných potřeb k provozování zvěrolékařství pro členy;
- b) zřizování skladišť, továren a ústavů na výrobu předmětů uvedených v a) a očkovacích látek pro členy;
- c) udržování styků s hospodářsky spřízněnými kruhy za účelem rozvoje stavu zvěrolékařského;
- d) zřizování knihtiskáren, jejich prostřednictvím vydávat časopisy, knihy, brožury atd. z oboru zvěrolékařství, zemědělství a jiných spřízněných odvětví, pro členy.

Mezi zakladatele patřili a členy prvního ředitelstva se stali dr. Josef Životský, zemský veterinární referent, dr. Josef Koutník, vrchní státní zvěrolékař, dr. Robert Mráz – Marek, prezident zvěrolékařské komory, dr. Karel Piřha, ředitel Zemské dobytčí pojišťovny a dr. Alexander Gombos, zvěrolékař. Předsedou Družstva byl zvolen dr. Životský. Po jeho smrti, v roce 1932, se předsedou Družstva stal prof. MVDr. Alois Hanslian, který vedl Družstvo až do jeho zrušení v roce 1951.

Základní povinností člena bylo vlastnit minimálně jeden závodní podíl, jehož cena byla 200 Kč. Člen mohl, a podle rozsahu, v jakém využíval služeb Družstva i musel, vlastnit podílů více. Počet povinných podílů určovalo ředitelstvo.

Během prvního roku existence vstoupilo do Družstva 219 členů. Členská základna se rozrůstala, nejvyššího počtu členů dosáhlo Družstvo v roce 1947, a to 961.

Přestože účel Družstva byl podle stanov velmi široký, zpočátku se činnost Družstva soustředila na prodej očkovacích látek, později i instrumentů, obvazových látek a léčivých specialit jiných firem. Družstvo se brzy stalo výhradním distributorem veterinárních léčiv významných farmaceutických firem, k nimž patřily např. Bohumínské chemické závody a.s., Lučební Kolín a.s., B. Fragner, Dr. Heisler, Bayer atd.

V roce 1937 Družstvo vydalo svůj první katalog „Seznam chemikálií, drog, vegetabilii, medikamentů, speciálních přípravků etc. pro veterinární medicínu, s ohledem na jejich složení, působnost, indikaci, dosování a aplikaci“, který obsahuje přes 800 položek.

Od roku 1935 Družstvo připravovalo výrobu vlastních specialit. Do tvorby výrobního programu Družstvo zapojilo své členy a vyučující Vysoké školy zvěrolékařské.

V roce 1937 Družstvo zahájilo výrobu léčivých specialit. Výroba zaznamenala velký úspěch, už v roce 1938 firma inzerovala 31 specialit. Družstvo se zaměřilo na nejčastěji užívané skupiny léčiv. Základem portfolia byla léčiva užívaná při terapii slintavky a kulhavky (Aphтол, Auroform, Chlor-Ceta krém, Ekzemin, Pixiva), mastitid (zánět mléčné žlázy, Mastisan A, Mastisan B, Antimastin – Nesvadba I, II, III), onemocnění horních cest dýchacích (Antibechin, Arex, Tussin, Pectoran), onemocnění zažívacího traktu (Ruminogen, Intestomachin Nesvadba, Detoxan Hrozek, Oxyjodin Hrozek, Bovostomilax Dr. Pidra), přípravky užívané v porodnictví (Suppositoria ichthyoli, elastické tyčinky – Perb, Pyo tyčinky, Si-C-I, Ta-Chi; Endocolpin suppositoria, Entargen suppositoria, Gestin), antiparasitika (Equivermin, Suivermin, Feliscabin).

Výroba byla v roce 1938 rozšířena o produkci očkovacích látek, Družstvo získalo i státní zakázku na výrobu protislintavkového séra. Tento rozmach výroby se pozitivně projevil na tržbách Družstva.

Velmi významná byla i činnost publikační. Ihned po svém vzniku Družstvo převzalo vydávání stavovského a vědeckého časopisu Zvěrolékařský obzor, vydávalo časopis Praktický chovatel, od roku 1922 každoročně vydávalo Kalendář čs. zvěrolékařů. Významnou měrou také přispělo k odborné publikační činnosti učitelů Vysoké školy zvěrolékařské, distribuci Klinických spisů Vysoké školy zvěrolékařské, vydávalo knihy a učebnice vyučujících Vysoké školy zvěrolékařské.

Družstvo bylo aktivní i v oblasti stavovské, společenské a sociální. Velmi významným činem bylo zorganizování sbírky na pořízení rektorského řetězu pro Vysokou školu zvěrolékařskou v letech 1931 - 32. K aktivitám v oblasti sociální patří především zřízení Podpůrného fondu pro vdovy a sirotky po členech, do kterého Družstvo odvádělo významnou část zisku.

Vyhláškou ministra průmyslu č. 3409 bylo 27. 12. 1948 Družstvo znárodněno zestátněním a vyhláškou téhož ministerstva č. 48 z 14. 1. 1949, byla majetková podstata podniku v rozsahu znárodnění začleněna do firmy Spofa, Spojené farmaceutické závody, národní podnik. Vlastní likvidace Družstva začala koncem r. 1950. Družstvo bylo zrušeno usnesením civilního soudu v Brně č. XX-112-75, z družstevního rejstříku bylo vymazáno ke dni 4. 12. 1951.

**XLVIII. sympozium z dějin farmacie
a veterinární medicíny**

Význačná farmaceutická a veterinární literatura

u nás i ve světě

PRAMENY K DĚJINÁM LÉKÁREN MILOSRDNÝCH BRATŘÍ

Ambrus, T.

Hospitální řád sv. Jana z Boha – řád milosrdných bratří (*Ordo Hospitalarius S. Joannis de Deo*) založil Portugalec Jan Ciudad (svatořečený jako sv. Jan z Boha) v roce 1537 ve španělské Granadě. Původně laické bratrstvo ošetřovatelů nemocných bylo roku 1586 přeměněno v řád zachovávající řeholi sv. Augustina. Kromě základních slibů chudoby, čistoty a poslušnosti skládali členové řádu čtvrtý slib: stálého ošetřování nemocných. Řeholní společenství se záhy rozšířilo po celé Evropě, při jejich konventech byly zřízeny nemocnice a lékárny.

Nejstarším zaalpským konventem řádu je konvent ve Valticích, který byl založen v roce 1605. První konvent milosrdných bratří na území Slovenska (a také na území bývalého Uherska) vznikl ve Spišském Podhradí. Na území bývalého Uherska vzniklo celkem třináct konventů, z toho tři na území Slovenska: v Spišském Podhradí v roce 1650 (do roku 1730 součást polsko-litevské řádové provincie), v Bratislavě v roce 1672 a ve Skalici v roce 1796. Tyto konventy náležely zpočátku rakouské provincii. Samostatná uherská řádová provincie milosrdných bratří se konstituovala v roce 1856. Sídlem provincialátu se stala Bratislava, od roku 1903 Budapešť. Po vzniku Československé republiky byly konventy na území Slovenska začleněny do nově vytvořené československé provincie.

Prameny k dějinám lékáren milosrdných bratří na Slovensku můžeme nalézt v Maďarském národním archivu, v Maďarské národní knihovně a v Semmelweisově medicínsko-historické knihovně (všechny instituce se sídlem v Budapešti). Archiv uherského provincialátu milosrdných bratří se nachází v Maďarském národním archivu ve fondech P 1258-1273 a P 1386. Dokumenty pocházejí ze 17.–20. století, přičemž největší část fondů tvoří dokumenty z 19. a 20. století. Nejrozsáhlejší je fond dokumentů provincialátu (pod značkou P 1258), který zahrnuje oficiální dokumenty uherské provincie, korespondenci provincialátu s jednotlivými konventy, evidenci členů řádu, inventáře a účetní knihy konventů a jejich lékáren. Ve fondech archivů jednotlivých konventů můžeme nalézt dějiny konventů (*Historia Domus*), evidenci členů, ošetřovaných pacientů, inventáře, účetní knihy, atd. Důležité jsou dále osobní fondy významných členů řádů. Největší část dokumentů je psána v jazyce německém a maďarském, menší část v jazyce latinském a českém, příp. slovenském.

V Maďarské národní knihovně a v Semmelweisově medicínsko-historické knihovně se zachovaly tzv. řádové schematizmy (seznamy členů řádu). Tyto schematizmy vydával pravidelně provincialát. Obsahují základní informace o jednotlivých konventech (stručná historie, počet nemocničních lůžek, atd.) a seznamy členů řádu podle místa působení a jejich základní osobní údaje. Tyto publikace z 19. a 20. století zpočátku vycházely v jazyce německém, později v jazyce maďarském. Ze zmíněných archivních materiálů a publikací můžeme získat další zajímavé informace, doplňující dějiny lékáren milosrdných bratří na Slovensku.

HERBÁŘ JANA ČERNÉHO A JEHO OHLASY

Drábek, P.

V roce 1517 vyšla v Norimberku „*Kniha lékařská, kteráž slove herbář aneb zelinář, velmi užitečná, z mnohých knih latinských i skutečných prací vybraná*.“ Byl to již jedenáctý vytištěný herbář, jemuž předcházely různé spisy latinské a také německé nebo francouzské. Jeho autorem byl českobratrský lékař Jan Černý, který již předtím napsal a v Litomyšli vydal první český „*Spis o nemocech morních*“. Důvodem, proč jeho druhá kniha, zkráceně označovaná jako herbář, vyšla v cizině, byla snadnější dostupnost štočků s vyobrazeními rostlin. Součástí spisu bylo také pojednání o destilovaných vodách a text písničky, která se má zpívat při práci lékařské a při přípravě léků.

Vlastní herbář má 444 kapitol seřazených podle abecedy. 396 z nich pojednává o léčivých rostlinách a jejich produktech. Dále obsahuje 27 anorganických látek a 21 léčiv živočišného původu. Kniha je zřetelně kompilací několika starších textů, většinou za předlohu bývá považován „*Hortus medicinae*“. Téměř všechny kapitoly jsou doplněny obrázky, z nichž se však téměř třetina opakuje. Kromě českých názvů jsou uvedena latinská a německá jména, někdy i jména řecká. Rozsah jednotlivých kapitol velmi kolísá. Novinkou je popis mnoha rostlin, což do té doby v jiných herbářích chybělo. Např. konvalinka je popsána takto: „*v lesích roste, listí má hladké, světlé zelenosti, široké jako jitrocel, ale tenší a hladší. Proutky má půldruhápídní a na nich kvítíčko jako džbáněčky bílé a vonné na nitkách visí. Tou vůní má moc posilovati srdce*“.

Na druhou stranu je kniha ještě poznamenána středověkými fantaziemi, např. je v ní uveden jednorožec: „*Unicornus* je velmi vzácný a nalézá se jen na velmi velikých pouštích. Je to hovádko ušlechtilé, bílé a má z čela k zemi dolů roh. Se slonem má ustavičnou nepřízeň. Roh jeho není rovný, pozatočený. Moc tohoto rohu je odpírati všelikým jedům.“

U léčivých látek jsou kromě původu a popisu uvedeny jejich vlastnosti (a to z hlediska humorální teorie) a příklady terapeutického použití. Kvantitativní údaje o složení léčivých přípravků jsou uvedeny velice výjimečně. Připojená část „*Vo vodách pálených rozličných*“ uvádí použití 64 destilovaných vod, dále roztoku kamence a mízy z ořezané vinné révy. Na úvod je popsána jejich příprava. Používaly se dva způsoby. Jednak to bylo klasické „paření pod alembikem“ doplněné následným zchlazením unikající páry. Druhým doporučeným způsobem bylo tzv. *destilatio per descensum*, což můžeme přeložit jako sestupnou destilaci. Při ní se použily dvě nádoby oddělené přepážkou s otvory. Do horní nádoby se vložil destilovaný materiál (např. čerstvá nať) a spodní sloužila k jímání kondenzátu. Celý systém musel být dobře utěsněn, aby z něj neunikala pára. K zahřívání se použila např. pekařská pec, slunce nebo oheň zahřívající horní nádobu s destilovaným materiálem.

V krátkosti připomenu ještě nábožnou písničku, která se měla zpívat při práci lékařské a strojení lékařství. Zde je třeba uvést, že Jan Černý byl zároveň též duchovním v Jednotě bratrské a že jeho mladší bratr Lukáš byl v ní biskupem. Píseň obsahuje 16 slok s nábožným zaměřením a zpívala se na notu „*Tak-li jest každému, jako mně smutnému*.“ Jako ukázkou uveďme jednu sloku: „*Prorok Izaiáš, když král Ezechiáš plakal v své nemoci, navštívil jej v hořkosti, stlúkl fiky, flastr učinil a tím hlízu obložil a bolesti polehčil*.“

Herbář byl českou veřejností dobře přijat. Byl opisován, doplňován o rejstříky a sloužil ke studiu adeptů lékařství i farmacie. Např. součástí rukopisného sborníku, který je uložen v pardubickém muzeu, je latinsko-český slovníček tzv. vokabulář. Ten je zaměřen na léčivé rostliny, minerály, léčiva živočišného původu i na galenika. Obsahuje 709 latinských názvů, z nichž 300 má české ekvivalenty nebo vysvětlení, které je shodné s herbářem Černého. Jako příklad uveďme tři převzaté definice:

Sarcocolla = pryskyřice jednoho stromu v zemi perské; *Sqinantum* = zámorská věc trávě suché podobná; *Pistacia* = ovoce stromuov damaských.

Když Tadeáš Hájek z Hájku po padesáti letech od vydání herbáře Černého připravoval český překlad Mattioliho herbáře, upravoval původní latinský text a zároveň se snažil ho doplnit. Velkou pozornost přitom věnoval herbáři Černého a kromě kritiky napsal, že z něj přebírá, co je v něm užitečného.

Zajímalo mně proto, do jaké míry Hájek z herbáře Černého čerpal. Porovnal jsem 319 kapitol z herbáře Černého s odpovídajícími kapitolami českého vydání Mattioliho herbáře a ve 116 kapitolách jsem našel shodné nebo nápadně podobné pokyny. Přesný počet Hájkem převzatých pokynů není možné stanovit, neboť Hájek je velice často upravoval a proto původ některých může být sporný. Odhaduji, že jejich množství přesahuje tři sta, což z hlediska celého obsahu Mattioliho herbáře představuje několik procent. Počet převzatých pokynů v jednotlivých kapitolách kolísá, většinou je v kapitole jeden nebo dva. V osmi kapitolách jsou převzaté čtyři pokyny, v dalších deseti (aloe, ambrožka, bez, bukvice, cibule, fik, křivatec, mák, mandragora a panax) jich je pět nebo více. Poslední kapitola herbáře, pojednávající o křivatci, je celá parafrází původního textu J. Černého. Ačkoliv je většina doplněných pokynů zařazena až do druhé poloviny herbáře, první převzaté pokyny jsou již uvedeny v druhé kapitole. Černý totiž u puškvorce napsal: „*Vlhkosti studené v žaludku i v prsech rozpouští a chrkání činí*“, což Hájek doslova převzal. Další tři převzaté pokyny v této kapitole však již mají upravený text.

Upravených pokynů převzatých z herbáře Černého je v Hájkově textu většina. Jsou to změny slovosledu, změny pořadí údajů (např. indikace předřazena složení a přípravě léku), záměny slov (např. místo slova „neklad“ je uvedeno „nepřikládej“, místo „mazati“ „pomazuj“, místo „užitečná“ „dobrá“), záměna oznamovacího způsobu rozkazovacím atp. Vedle formálně rozdílných textů je v českém Mattioliho herbáři též několik pokynů, které se od předlohy Černého poněkud liší věcně. Tyto rozdíly je možno považovat za závažnější, nelze však vyloučit vliv jiného pramene. Např. v kapitole o ovsu uvádí Černý jako součást obkladu řecké seno (*Trigonella foenum-graecum* L.; byla to obvyklá ingredience zevně aplikovaných přípravků). Hájek nebo možná tiskařský šotek na tomto místě uvedl místo sena řecké víno. V kapitole o levanduli jsou v Hájkově textu ve složení léku „proti šlaku“ doplněny galgán, pivoňkové semeno a pižmo, u kokotice je složení sirupu k čištění krve obohaceno o další čtyři léčivé rostliny atp.

Vedle toho jsou případy, kdy je Hájkův text bohatší o kvantitativní údaje, např. v kapitole o bezu jsou doplněna váhová množství jednotlivých složek v mazání „proti lámání“ a u štěrbáku se k přípravě léku („traňk proti zacpání jater“) léčivé rostliny odměřují („každého půl hrsti“). Ojediněle jsou také změněny pomocné látky (např. pivo, víno, výluh). Podobně jako složení jsou někdy upraveny indikace, např. u cibule, pětিলístku a posedu. U výše již zmíněného křivatece Hájek doplnil původní Černého předpis takto: „*Mně se při tom vidí, že mohou se víc než tři zrníčka a raději v lavendulové vodě než v pivě přijmouti*“.

Z hlediska rozřídění převzatých pokynů podle indikací převládají mezi nimi antiseptika a antiinfektiva, dále urologika, oftalmologika, digestiva a gynekologika. Je samozřejmé, že určité ohlasy herbáře Černého lze nalézt i v jiných částech Hájkova textu, než jsou terapeutické pokyny, ale pro svoji krátkost nejsou příliš průkazné a proto jsem se jimi nezabýval. Většina převzatých pokynů přešla i do druhého českého vydání herbáře z r. 1596. Potom některé z nich převzalo lidové léčitelství a tak se tradovaly ještě několik století.

ZVĚROLÉČITELSKÁ A ZVĚROLÉKAŘSKÁ PUBLICISTIKA V MINULÝCH STOLETÍCH V ČESKÝCH ZEMÍCH

Harnach, R.

První rukopisy se zvěroléčitelstvou tematikou se objevily na českém území v 15. století. Populární byla práce „Koňská lékařství“ od Mistra Alberta z Napole, obsahující nejen recepty, ale i návody k zařikávání. Toto dílo bylo opakovaně vydáváno až do 18. století. Z českých autorů je uváděn zejména Jan Dobřenský na Dobřenci a Březnici jako autor spisu „O dobytku koňském“ z roku 1580. V roce 1650 sestavil urozený pán Hynek z Vlašimě trojdílné dílo „Apatyka koňská“.

Na 1. května minulého roku 2008 připadlo významné výročí 400 let od vydání knihy „Koňská lékařství“ autora Jana z Krušce. Kniha byla vytištěná v Praze a byla vydána v Brně v den svatých Filipa a Jakuba. Bylo to 2. vydání této knihy (první v roce 1590), oproti prvnímu bylo podstatně přepracované a rozšířené, má 199 stran a 14 vyobrazení. I když tato Krušcova „Koňská lékařství“ nejsou prvním spisem o nemocích koní, jsou pro svůj rozsah a encyklopedický charakter právem označovány jako první kompendium nebo souhrnná učebnice zvěroléčitelství, vydaná v českých zemích.

V předmluvě poukazuje autor na fakt, že „...nevědomost lidská zahubila mnoho koní.“ Kdyby jim pomáhali a nemocem jich rozuměli, mohli jich před psy a červy obrániti, žeby podnes ti někteří koňové o svých prácech trvali se silou a čerstvostí svou lidem sloužili a k užítku býti mohli...“ Krušec vyjadřuje naději, ...“že ti lidé tuto práci mou ode mne vděčně přijmou- ač ještě nenarodil se člověk ten, aby se zachoval lidem všem – však jestli by se komu co při této práci mé nelíbilo, může sobě lépe v českém jazyku vydati, já toho jednomukaždému přijti a nad tím, jestliže toho dočkám, těšiti se budu. Pán Bůh ráci při tvých a mých koních požehnání své dáti a této mé práce dobře užiti. Měj se dobře.“ Datum v městě Brně na den Svatého Filipa a Jakuba léta 1608. Jan z Krušce.

Obsah knihy psané čistou veleslavínskou češtinou je dále členěn do 6 kapitol - Nemoci, Vady, Vohyzdy Neslušnosti a Vášně koní, kapitoly O chovatelství a O zásadách ošetřování koní. Zde je popsána řada tehdy nových metod a doporučení pro léčbu a ošetření akutních onemocnění koní, ale i preventivních opatření, která do té doby nebyla nikým zveřejněna. Celkem obsahují tyto kapitoly 144 položek.

Krušec rozlišoval řadu nemocí infekčních a parazitárních – hříběcí, vozhrivku (maleus), vzteklinu, sněť slezinnou, tuberkulózu, roupy, červy – střečkovitost, krtice, motolice na játrech. Za vady považoval mimo jiné plachost, špatný postoj koně, oteklé nohy, šmatlavost, slepotu, bělmo na očích, prašivinu, bradavice, slezlé kopyto, lenivost a plachost. Jako ohyzdy a neslušnosti označoval klapouchost, když kůň zadkem v klusu ze strany na stranu klátí, když mu hlava dolu visí, koně který těžce kluše, nebo když má kolem očí oblezlou srst. Nedobré vášně se u koně nacházejí, když nedá na sebe sedlati, který se vzpíná, který uzdu nechce, nechce do vody, který hryže lidi.

Závažnou infekční přenosnou chorobou koní byla v té době vozhrivka (maleus-vozhřivice). Krušec už v té době rozlišoval tuto chorobu od jiné obdobné nemoci, tzv. hříběcí. Zjevným klinickým příznakem je barva výhozu z nozder - bílá barva se objeví - jedná-li se jen o nemoc hříběcí. Žlutá barva je příznakem hnisavého zánětu nosní přepážky při vozhrivce.

A právě metoda léčby vozhrivky přisoudila Krušcovi evropský primát a uznání, neboť obdobná metoda byla zaváděna do zvěroléčitelstvé praxe až počátkem 20. století. Při vozhrivce se vytvářejí v kůži, v podkoží a v mízních uzlinách uzlíky nebo otevřené vředy tehdy označované jako „krtice“. Tyto útvary Krušec otvíral a z nich získaný materiál rozmělnil a nad ohněm vysušil. Získaný prášek pak vtíral zpět do postižených míst. Tento prášek byl v podstatě specifickým, teplem silně oslabeným antigenem z původního vyvolavatele onemocnění, proti kterému si organizmus zvířete vytváří vlastní chráněnost čili imunitu. Přední francouzský vědec profesor Leclainche označil v roce 1936 ve své knize

„Historie veterinární medicíny“ Krušcovu metodu jako předehtu používání specifické imunizace. Jan z Krušce tím významně přispěl k pokrokovému chápání zásad specifické imunoterapie, přičemž její cílené používání předstihnul téměř o 300 let.

Ošetřování a léčba většiny infekčních nemocí spočívala v použití přírodních zdrojů - léčivých rostlin a některých dostupných chemikálií a někdy byla z dnešního hlediska poněkud drastická. Pro léčbu hříběcí a dává Krušec radu- připrav nápoj z cívárového semene a pelyňku a vlažného vína, nalej do nozdry až kuň „frfle“ a čiň to často až hříběcí vyjde a bude zdrav, nebo svař vršky stonků Svídy krvavé – znal její účinky proti nekróze a rozpadu tkání a pro posílení organismu (dnes je znám vysoký obsah E vitamínu). Doporučil použít i odvar rostliny kýchavice (*Veratrum*)- ta obsahuje četné alkaloidy a vyvolává intenzivní kýchání, na pokožce pak silné pálení. Doporučoval a prováděl vypalování vředů a „krtic“ žhavým železem. „Krtice provalený zasypej utrejchem, zhojí se člověk i hovado- ač bolet bude, neškodí potrpěti.“

Nařizoval izolaci nemocného koně a používání samostatného džberu a krmítka. Doporučoval rovněž při nákupu koní nechat je proběhnout, zpotit, pak stisknout chřípí až začne „frflat“ a pak posoudit barvu výhozu. Zajímavý postup doporučil pro ošetření vzteklého koně – železem mu vypal otvor na hlavě mezi ušima na „chocholaté kosti, smíchej česnek s medem a potírej pálená místa, ránu přikrej kůží zvířecí a koně postav do tmavé maštale na 3 dny.

Oční choroby ošetří směsí prachu z dřevěného uhlí a ze zázvoru, natři mu ji do očí. Nenech mu je drbatí a nechť ho pacholek čtvrt hodiny provádí, až se kuň vypláče. Běльмо na očích ošetří zaječím sádlem, tři okolí oka, prach z bílého zázvoru 2x denně vetří do oka, zaječí sádlo rozehtej na železné lžiči, co prstem vydržiš a nalej do ucha, koně nechej stát ve tmě, dělej to 2 neděle. Krušec doporučuje i prach z kamence. Který kuň má ale oko „vymrštěný nebo vyražený, tomu nic nepomůže“.

Kuň byl po celý středověk nepostradatelným společníkem člověka a kromě jiného zajišťoval zejména potřeby dopravy. Proto byla péče o jeho zdraví všestranná. Krušec ve své knize dával pokyny stručné, ale někdy nabídl i více možností. Zácpu ošetří pomocí roztoku sanytru (ledek, dusičnan amonný), průjem hustým votrubovým nápojem, prašivinu pomocí masti obsahující rtuť, krumšpachový prach (měďnatá sůl- měděnka), sanytr, sirný květ, vitriol (kys.sírová nebo zelená skalice), mydlářský louh, listí z břechtanu.

Důležitá a obsáhlá byla péče o kopyta. Přerostlé neošetřené kopyto bylo označováno jako plnorohé, které muselo být postupně ořezáváno, součástí ošetření u podkováře bylo i vypalování železem, termín zájem znamenal situaci, kdy hřebík prošel kopytem a vyšel jeho vrchní částí, podrubek byla špatně posazená podkova která tlačila na citlivé vrstvy. Po sejmutí podkovy a po desinfekci kopyta byla používána „bota“ zpravidla z hovězí kůže, která se upevňovala šňůrami. Obdobně jako rány na nohách byly ošetřovány i střelné rány (z válečných událostí) – vyjmutí šípů nebo kulky bylo často spojeno s vypalováním, pak byla rána desinfikována mastí – obsahující krumšpát, kamenec, vitriol, vinštýř, sublimovaný utrejch,(arsenový preparát), měděné opilky (okuje či piliny), pryskyřice, ševcovskou smolu, kořen a listí z divizny či podbělu, jindy nehašené vápno. Poranění kůže bylo léčeno balzámovou mastí s cibulí nebo popelem z fíkového dřeva nebo z vlažských ořechů. Na bradavice doporučuje nehašené vápno, auripigment (arsenová sloučenina). Výhřezlé vnitřnosti po úrazu – vecpi zpátky, zašij díru dratví a desinfikuj močí.

Jan z Krušce byl zkušený léčitel – praktik, přesto ve své knize ojediněle uvádí i některé „babské rady“ či pověry. Na léčbu padoucnice doporučuje koření sv. Valentýna - svařit, vodu dát pít, rozdrtit vařené krkavčí srdce, smíchat s vínem. Nebo, kuň se nechce dát kovat, napiš na ceduli slova MAI, JAILAT, MACHYLAT, SIAS, CAM a vlož tuto ceduli koni do ucha.

Větší kapitolou knihy je příprava koně k závodu – dnes by měla antidopingová kontrola co na práci. Nejprve podej pelyněk s hořcem a vínem – 4 dny, pak plody omanu, všedobru- *Imperatoria ostruthium* – podpora trávení a dýchání – 4 dny do vlhkého obroku, 7

dní před závodem běhej s koněm po polích, až se spotí, vlož na něj houni, večer do nápoje dej víno. Před závodem dej mu odvar z osladiče a omanu, aby přijal uzdu, dej mu odvar z hřebíčku, muškátového květu, baldriánu, skořice, pupavy, puškvorce. Po kastraci (valašení) vypálit ránu, desinfekce octem, hojivá mast z bylin – kořen svídy, lněné semeno, cibule hořce, spojit s máslem- provádět koně hned brzy po kastraci – necválat. Proti zmetání dát nápoj z kopřivy hluchavky.

Závěrem chci říct, že z textů knihy lze usoudit, že Krušec dospěl na okraj dnešního poznání účinku antibiotik obsažených v některých druzích plísní (zejména asi penicilinu). Jeho návod na použití česneku, cibule a některých dnes používaných léčivých rostlin poukazuje na znalost dnes známých fytoncidů. Léčba sirnými preparáty má své pokračování v daleko pozdějším období v léčbě sulfonamidy. Používání léčivých rostlin a jejich částí se příliš neliší od dnešních postupů a svědčí i o poznání léčebné funkce vitaminů a o jejich zdrojích. Z fyzikálních metod léčby používal Krušec zábaly končetin obdobné dnešním Preisnitzovým obkladům a napařování - inhalaci dutin nad párou.

Je samozřejmé, že Krušcova doporučení vycházela z četných pokusů na zvířatech, aniž by on znal vlastní podstatu účinku těchto látek. Je téměř jisté, že patřil mezi ty vzdělané zvěroléčitele, kteří znali a uplatňovali poznatky Paracelsa (1493–1541), zavádějícího používání chemických látek a minerálních vod v léčbě. Díky překladům pražského mistra Tadeáše Hájka z Hájku byly tehdy známy i práce italského botanika a lékaře Andrea Matthioliho (1500–1577) o léčivých účincích rostlin.

Ještě pár slov k autorovi knihy. Jan z Krušce byl rytíř ve službách moravského velmože, posledního člena feudálního rodu Boskoviců Jana Šembery z Boskovic, na Bučovicích a na Černé Hoře. Jan z Krušce u něj působil jako zvěroléčitel a hipolog. Podle údajů brněnského historika Popeláře z 50. let minulého století založil si Jan z Krušce svůj vlastní chov koní v „Čertově mlýně“ za Královým Polem.

Některé zajímavosti týkající se této knížky „Koňská lékařství...“ Elektronickou podobu knihy jsme získali z knihovny Národního muzea v Praze, kniha se stala součástí „Zlatého fondu“ knihovny Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně. Na volném listu na konci knihy je zápis data z roku 1687, svědčící o tom, že kniha byla zřejmě studována i 80 let po svém druhém vydání.

**Sborník přednášek z dějin farmacie
přednesených na odborných sympoziích v roce 2008 a 2009**

Editoři: PharmDr. Tünde Ambrus, PharmDr. Martina Lisá, Ph.D.

Sekce dějin farmacie
České farmaceutické společnosti ČLS JEP
Praha 2009

ISBN 978-80-7305-084-9